

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

Flickors och pojkars fria lek

– En studie kring den fria leken ur ett
jämslällldhelsperspektiv

Pia Meijer & Jessica Lundh

Examensarbete i LAU350

Handledare: Niklas Pramling

Rapportnummer: HT06-2611-025

Abstrakt

Examinationsnivå:	Examensarbete, 10p
Titel:	Flickors och pojkars fria lek. En studie kring den fria leken ur ett jämställdhetsperspektiv
Författare:	Pia Meijer och Jessica Lundh
Termin och år:	Höstterminen 2006
Institution:	Institutionen för Pedagogik och Didaktik vid Göteborgs universitet
Handledare:	Niklas Pramling
Rapportnummer:	HT06-2611-025
Nyckelord:	Jämställdhet, ”fri lek”, förskoleklass, könsstereotypa mönster, flickors och pojkars lek.

Syfte: Vårt syfte med den här studien är att undersöka om jämställdhetsperspektivet har fått något genomslag i förskoleklass.

Frågeställning: Vilka möjligheter har flickor och pojkar när det gäller att utveckla förmågor och intressen oberoende av sin könstillhörighet i och med fri lek?

Metod: I vår undersökning har vi valt att utgå från både ett kvalitativt och ett kvantitativt synsätt eftersom vi ville få fram ett så objektivt resultat som möjligt. Vi observerade sex barn, tre flickor och tre pojkar, med hjälp av löpande anteckningar och digitalt foto.

Resultat: Vi kom fram till att de traditionellt stereotypa köns mönstren dominerar i jämförelse med de icke stereotypa i den förskoleklass som vi har undersökt. Till exempel kom vi fram till att pojkarnas lek varierade mer än flickornas eftersom de bytte lek oftare och använde fler olika typer av leksaker. Vi kan därmed konstatera att flickorna och pojkarna som grupp generellt fick skilda möjligheter att utveckla olika förmågor i och med sina erfarenheter under fri lek. Utav detta kan vi konstatera att jämställdhetsperspektivet inte har fått något genomslag i den förskoleklass som vi undersökt.

Vi har insett att jämställdhet är något som vi måste arbeta aktivt för. Den orättvisa könsordning som finns i dagens samhälle måste förändras, men eftersom den ligger djupt rotad i oss är detta svårt. I grund och botten handlar det om att förändra våra egna förutfattade meningar om hur vi som människor bör vara, acceptera beteenden som inte stämmer överens med det vi förväntar oss och inse att vi faktiskt kan främja jämställdheten genom att förändra vårt eget agerande.

Förord

Vi vill inleda vårt arbete med att tacka de som har medverkat i vårt arbete. Tack till Lena VFU-handledare i den förskoleklass som undersökningen är genomförd i. Tack även till den övriga personalen, Karin och Jessica. Ett stort tack till alla barn och deras föräldrar.

Ett tack även till vår handledare Niklas Pramling för tips och goda råd.

Slutligen vill vi tacka vår examinator Ann-Charlotte Mårdsjö och våra opponenter Emmy Fransson och Hanna Wessman för deras kloka kommentarer. Tack för att ni har varit med och gjort denna rapport ännu bättre.

Göteborg den 2 januari 2007

Pia Meijer & Jessica Lundh

Innehållsförteckning

Inledning	6
Bakgrund.....	6
Syfte och frågeställningar	6
Teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning	8
Jämställdhet i skolan – Då och Nu.....	8
Våra styrdokument.....	10
Begrepp och definitioner.....	11
Jämställdhet	11
Könsroll och Genus	11
Könsordningen – ett normsystem	11
Lekens betydelse för barns utveckling och lärande	13
Stereotypa könsmonster i flickors och pojkars lek	13
Ytterligare definitioner.....	14
Fri lek.....	14
Typer av lekkategorier.....	15
Metodologiska utgångspunkter.....	16
Både ett kvalitativt och ett kvantitativt synsätt	16
Kartläggningens genomförande	17
Beskrivning av förskoleklassen och dess miljö	18
Val av undersökningsmetoder	18
Löpande anteckningar	19
Digitalfoto	19
Urval och begränsningar.....	19
Etiska överväganden.....	20
Bearbetningens och analysens genomförande	20
”Transkriberingen”	20
Analysbeskrivning	21
Studiens tillförlitlighet.....	21
Resultatredovisning.....	22
Vad leker barnen?	22
Flickorna.....	22
Pojkarna.....	23
Analys.....	23
Vilka leksaker leker barnen med?.....	24
Flickorna.....	24
Pojkarna.....	25
Analys.....	25
Vem leker barnen med?	25
Flickorna.....	26
Pojkarna.....	26
Analys.....	26
Flickorna.....	27
Pojkarna.....	27
Analys.....	28
Beskrivning av resultatsammanställning.....	28
Resultatsammanställning	29

Diskussion	30
Resultatdiskussion.....	30
Vad leker barnen med?	30
Vem leker barnen med?	31
Hur leker barnen?	32
Stereotypa könsmönster i vår undersökning.....	32
Könsmönster som inte var stereotypa i vår undersökning.....	33
Slutsatser i förhållande till vår frågeställning	33
Didaktiska konsekvenser för vår framtida lärarprofession	33
Referenser	36
Elektronisk källa	37
Bilaga 1: Hej alla föräldrar!	38
Bilaga 2: Vad leker barnen?.....	39
Bilaga 3: Vilka leksaker leker barnen med?	40
Bilaga 4: Vem leker barnen med?.....	41

Inledning

Vi är två studenter vid namn Pia Meijer och Jessica Lundh som läser till lärare för tidigare åldrar vid Göteborgs universitet. Under utbildningens gång har vi stött på och insett hur viktig leken är för alla barns lärande och utveckling, men vi har också blivit mer och mer medvetna om vilken betydelse könet kan ha i detta sammanhang. I och med en tidigare kurs påbörjades ett utvecklingsarbete under den verksamhetsförlagda delen av utbildningen (VFU) som förenade fri lek och jämställdhet. Vi vill i och med detta examensarbete ta tillfället i akt och utgå från de upplevelser som vi fick i och med den erfarenheten och på så sätt fördjupa vår förståelse för vilken roll den fria leken kan spela för flickors och pojkars utveckling utifrån ett jämställdhetsperspektiv. I grund och botten handlar det om att fördjupa oss i den demokratiska värdegrunden och utveckla vår framtida yrkesprofession.

Bakgrund

Vi, som i framtiden kommer att arbeta med barn inom tidigare åldrar och de som redan gör det, har ett viktigt uppdrag framför oss. Det handlar inte bara om att lägga grunden för barns livslånga lärande. Vårt professionella uppdrag handlar också om att gestalta, förmedla och förankra grundläggande demokratiska värden. I Läroplanen för förskolan, *Lpfö98*, står det bland annat:

En viktig uppgift för verksamheten är att grundlägga och förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen samt solidaritet med svaga och utsatta är värden som förskolan skall hålla levande i arbetet med barnen.
(Utbildningsdepartementet, 1998: sidan 25)

I *Slutbetänkande* av Delegationen för jämställdhet i förskolan står det att de inledande tankegångarna i läroplanen innebär att det är viktigt att förskolans personal hela tiden reflekterar över hur de förhåller sig till dessa värden och till barnens socialiseringsprocess. De menar vidare att alla som arbetar inom förskolan ska i sitt förhållningssätt och i dialog och samspel med barnen levandegöra de demokratiska värdena. Samtidigt framkommer det i rapporten att både förskolan och skolan har haft svårigheter med att uppnå de jämställdhetsmål som anges i läroplanerna. Forskningen har nämligen visat att förskolan i stället för att motverka traditionella könsroller och könsmonster snarare förstärker dessa (SOU 2006:75).

I och med detta känns det relevant för oss som blivande lärare att fördjupa våra kunskaper om problematiken kring och svårigheten med att främja jämställdhet i förskola och skola, men vi vill också se möjligheterna. Vad kan vi göra för att medvetet och aktivt främja jämställdheten?

Syfte och frågeställningar

Vårt syfte med den här studien är att undersöka om jämställdhetsperspektivet har fått något genomslag i förskoleklass.

Genom att undersöka stereotypa könsmonster under fri lek¹ i en förskoleklass vill vi se om flickor och pojkar får samma möjligheter att utveckla förmågor och intressen oberoende av

¹ Fri lek är ett återkommande moment under förskoleklassens verksamhet som går ut på att barnen själva får välja vad de vill leka och vem de vill leka med. Aktiviteten är inte planerad av läraren utan styrs centralt av barnen själva. För vidare definition se nedan sidan 14.

sin könstillhörighet och därmed ta ställning till om jämställdhetsperspektivet har fått något genomslag i den förskoleklass som den empiriska undersökningen utgår ifrån.

Den övergripande frågeställningen har i grund och botten att göra med vårt professionella uppdrag när det gäller att främja jämställdhet i skolan och är inspirerad av de dokument som styr utbildningsinstitutionen i Sverige. Den lyder: *vilka möjligheter har flickor och pojkar när det gäller att utveckla förmågor och intressen oberoende av sin könstillhörighet i och med fri lek?*

Utifrån de didaktiska frågorna, *vad leker flickor respektive pojkar under den fria leken, vem leker de med och hur leker de*, kommer vi att studera ett återkommande moment i förskoleklassen och tillsammans med de teoretiska utgångspunkterna kommer vi sedan att diskutera oss fram till och besvara den övergripande frågeställningen.

Teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning

Vi inleder vår litteraturgenomgång med en historisk tillbakablick i jämställdhetens spår som kommer att leda fram till hur det ser ut på jämställdhetsfronten idag. Vidare kommer vi att belysa vad som står om jämställdhet i både förskolans och skolans styrdokument och gå igenom begrepp och teorier utifrån genusforskningen. Dessutom kommer vi att beskriva vilken betydelse lek har för barns utveckling samt definiera vad fri lek innebär.

Eftersom vår undersökning är genomförd i en förskoleklass tycker vi att det är relevant att utgå från både förskolan och skolan när det gäller teorier, styrdokument med mera. Förskoleklassen tillhör grundskolans verksamhet. Den ligger under samma tak och ska följa samma läroplan, men verksamheten som sådan är mest influerad av förskolan både när det gäller pedagogik, lokala riktlinjer och mål. För enkelhetens skull kommer vi dessutom att använda samlingsbegreppet *skola* för samtliga verksamheter inom förskola och skola. Vi kommer även att använda samlingsbegreppet *lärare* för förskollärare, lärare och andra pedagoger som verkar inom förskola och skola.

Syftet med teoretiska utgångspunkter är att hjälpa oss att sätta vår erfarenhet av verkligheten (vår empiriska del) i ett större sammanhang, men också att de teoretiska begreppen ska hjälpa oss att förstå våra observationer. Samtidigt vill vi passa på att medvetengöra att all teori som vi tar upp nedan bygger på en hermeneutisk tolkning (Gilje & Grimen, 2004: sidan 175). Vi människor är komplexa självtolkande varelser. Vi ser världen genom de begrepp som språket ställer till förfogande och vi är präglade av olika föreställningar utifrån de erfarenheter vi bär med oss i bagaget. Alla teoretiska utgångspunkter i det här arbetet är därför en beskrivning utifrån en tolkning bland flera.

Jämställdhet i skolan – Då och Nu

I och med att allt fler kvinnor kom ut i yrkeslivet och började läsa på universitet började samtidigt den ojämställdhet som rådde ifrågasättas. Under 1960-talet vaknade kvinnorörelsen till liv och det nya begreppet jämställdhet blev en allt mer politisk fråga.

I skolan fick jämställdheten sitt genomslag i och med *Lgr 69*. Det var i den läroplanen som det för första gången nämndes att flickor och pojkar skulle behandlas lika. För att få tillstånd en förändring i synsätt och därmed bryta förlegade könsroller skrevs det in i den nya läroplanen att alla, både flickor och pojkar, skulle få undervisning i könsrollskunskap. Men själva arbetet för att stödja jämställdheten inom skola kom först igång under 1970-talet. Det var framför allt syokonsulenterna som då fick i uppgift att se över könsfördelningen på kurser och program inom utbildningsområdet. Svårigheterna med att verka för jämställdhet ansågs främst vara ett informationsproblem. Flickor och pojkar behövde få bättre information om de olika utbildningsmöjligheterna. År 1979 fastslogs det i skollagen att skolan skall verka för jämställdhet. Under 1980-talet hamnade flickornas val av utbildning och yrke i fokus. Problemet med jämställdhet ansågs ligga hos flickorna. Arbetet med jämställdhet handlade mest om att få flickorna att intressera sig för naturvetenskapliga och tekniska ämnen. Det startades upp en uppsjö av utvecklingsprojekt som bara riktade sig till flickor (Tallberg Broman, 2002).

Det var först år 1994 och i och med att den nya läroplanen, *Lpo94*, som jämställdhet började betonas som en värdegrund. Alla som verkade inom skola fick ett professionellt ansvar att motverka traditionella könsmonster och könsroller. Fokuset som varit riktat mot flickorna riktades nu snarare åt lärarnas och skollidningens håll. Arbetet med jämställdhet blev mer en

fråga om pedagogik och skulle initieras av skolorna själva utifrån deras egen verksamhet med hjälp av särskilt stöd från Skolverket. År 1998 utkom den första läroplanen för förskolan, *Lpfö98*, och även den poängterar och lyfter fram vikten av att skolan ska verka för jämställdhet mellan könen. Enligt Ingegerd Tallberg Broman har decentraliseringen av skolan bidragit till att arbetet med jämställdhet har utvecklats och lett till att synen på jämställdhet har vidgats. Det handlar inte längre om att förändra enbart flickorna utan det handlar om att fokusera och lyfta fram kön och genus på dagordningen i granskningen av förskolans och skolans verksamhet. ”Det skapar diskussioner om genusmönster i förskolan och skolan och det lyfter fram de synsätt som dagligen styr dessa mönster” (Tallberg Broman, 2002: sidan 176).

Elisabeth Öhrn, forskare i pedagogik, genomförde i början av 2000-talet en undersökning som gick ut på att jämföra studier gjorda under 1970- och 1980-talet med studier från 1990-talet för att se om det skett en förändring på jämställdhetsfronten i skolan. Öhrn kom fram till att västvärldens könsmonster var ”stadda i förändring” eftersom de senare studierna visade att unga kvinnors och mäns villkor, förhållningssätt och agerande hade förändrats. Flickor som grupp presterade generellt bättre betygmässigt än pojkar och de framträdde oftare i olika klassrumsituationer än vad de tidigare gjort. Den entydiga bilden av flickor som tysta och att de fick mindre utrymme i klassrummet än pojkar blev därmed inte lika tydlig i de senare studierna. Samtidigt, påpekar Öhrn, att de nya mönster som syns i de senare forskningsresultaten inte ersätter de gamla. De gav snarare en mer varierad bild än tidigare studier (Öhrn, 2002).

I rapporten framkommer det dessutom att det kanske inte är könsmonstren i sig som har förändrats utan att det snarare rör sig om andra aspekter som kan ha påverkat resultaten. Till exempel klass- eller etnicitetsskillnader. Öhrn kom också fram till att metoderna som forskningen hade genomförts på förmodligen hade en bidragande påverkan på resultatet. All tidigare forskning hade i stort sett genomförts utifrån ett kvantitativt synsätt medan de senare studierna hade utgått från ett kvalitativt synsätt. Ett kvalitativt synsätt går ut på att skaffa sig en djupare kunskap om de situationer som man valt att studera. Målet är att tolka och förstå de resultat som framkommer och beskriva variationer av förhållanden och uppfattningar, medan ett kvantitativt synsätt handlar mer om att samla in en större mängd empirisk data och utifrån det finna generella mönster som man kan dra mer allmängiltiga slutsatser av (Stukát, 2005). Mer om definitionerna av de båda synsätten finns under kapitlet *Metodologiska utgångspunkter* (se nedan).

År 2003 tillsattes en delegation för att påskynda jämställdhetsarbetet i förskolan. Den tog namnet *Delegation för jämställdhet i förskolan* och har sedan dess arbetat aktivt med att stödja olika jämställdhetsprojekt i landet rent ekonomiskt och har på så sätt kunnat analysera hur dagens situation ser ut när det gäller jämställdhet i skolan. I deras slutbetänkande, *Jämställdhet i förskolan – om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*, slås det fast att både förskolan och skolan har haft svårigheter med att leva upp till värdegrundsuppdraget när det gäller att motverka traditionella könsmonster och bidra till att flickor och pojkar får samma möjlighet att utvecklas på lika villkor (SOU 2006:75: sidan 58).

Delegationen konstaterar i sitt delbetänkande, *Den könade förskolan*, utifrån Skolverket undersökning från 2004 att värdegrunden som helhet har mottagits med öppna armar från både lärare, rektorer och förvaltningsledningar i kommunerna. Den har fått hög prioritet i de flesta lokala skolplaner och de flesta skolor anser att de har kommit långt med att föra in värdegrunden i deras dagliga verksamheter. Samtidigt konstaterar Delegationen att en av

aspekterna i värdegrunden, jämställdhet, knappt finns omtalad alls i undersökningen (SOU 2004:115: sidan 21). Vidare understryker de att jämställdhetsarbetet i skolan har en stor betydelse när det gäller att förverkliga jämställdhet i det svenska samhället och att jämställdhetsarbetet inte är något frivilligt eftersom alla lärare har ett professionellt yrkesuppdrag. Vad lärarna tycker ”privat” är deras ensak utanför verksamheten, men när de befinner sig inom skolans område har de ett professionellt uppdrag som går ut på att aktivt motverka traditionella könsmonster (a.a.: sidan 24).

Våra styrdokument

I de dokument som styr lärarens arbete och resten av utbildningsinstitutionen i Sverige är budskapet tydligt. Alla barn och ungdomar ska oberoende av kön ha lika tillgång till utbildning. Verksamheten i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och särskilt ska den som verkar inom skolan främja jämställdhet mellan könen.

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhälle vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. (Utbildningsdepartementet, 1994: sidan 9)

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan och de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den skall ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla förmågor och intressen oberoende av könstillhörighet. (a.a.: sidan 10)

Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan skall motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar skall i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller. (Utbildningsdepartementet, 1998: sidan 26)

Båda läroplanerna, *Lpo94* och *Lpfö98*, betonar vikten av att jämställdhet är en värdegrundsfråga och en pedagogisk fråga som ska genomsyra allt. Jämställdhet ska vara synlig i undervisningen och i skolans planering och verksamhet. Alla som arbetar inom utbildningsinstitutionen har ett professionellt ansvar när det gäller att motverka traditionellt könsstereotypa roller och mönster och att främja jämställdhet. Som lärare måste man vara medveten om vad som främjar jämställdhet och vad som inte gör det. Det handlar om att göra aktiva val när det gäller att välja rätt innehåll, metod och arbetssätt (SOU 2004:115).

Ur ett bredare perspektiv påverkas jämställdhetsarbetet inom skolan av de övergripande målen för Sveriges jämställdhetspolitik. På *Regeringskansliets hemsida för jämställdhet* står att målet för jämställdhet är ”att alla kvinnor och män skall ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet” (www.regeringen.se/sb/d/2593,20061201). För att detta mål skall kunna uppnås har alla en viktig uppgift när det gäller att gå bortom de traditionella förväntningar som finns på de båda könen och låta varje enskild individ förverkliga sin unika potential.

För att ett land ska kunna växa och utvecklas krävs att man tar tillvara hela befolkningens kunskaper och kompetens. Varje individ, kvinna som man, ska ha möjlighet att utveckla sin begåvning inom just de områden där man har de bästa förutsättningarna - oavsett kön. (www.regeringen.se/sb/d/2593,20061201)

Alla styrdokument, skollag, läroplaner och målet för jämställdhet i Sverige, utgår från att könet är socialt och kulturellt skapat och inte biologiskt oföränderligt (Hedlin, 2006). Det innebär att vi faktiskt har möjligheten att aktivt påverka våra rättigheter, skyldigheter och möjligheter och på så sätt skapa en rättvisare och mer jämställd värld att leva i. Hade man däremot utgått från att könet var biologiskt skapat så hade det inte funnits någon poäng med att försöka påverka eller förändra samhället och dess aktörer eftersom människan ändå skulle vara som han eller hon är, naturligt, oavsett påverkan från samhälle och kultur. Utifrån detta drar vi därför slutsatsen att forskningen kring jämställdhet och kön, även kallad genusforskning, är mest relevant att belysa i och med detta arbete.

Begrepp och definitioner

Inom genusforskning finns det en hel del begrepp som inte är helt enkla att definiera eller förstå. Begrepp förändras med tiden, nya teorier dyker upp och tolkningar skiftar i tid och rum. Därför börjar vi med att klargöra hur vi har tolkat ord som jämställdhet, könsroll och genus här och nu.

Jämställdhet

Jämställdhet är ett unikt svenskt begrepp som används för att beteckna könens likställning. Det är en fråga om människors lika villkor och det handlar specifikt om förhållandet mellan gruppen kvinnor/flickor och gruppen män/pojkar. Enligt Maria Hedlin är det viktigt att poängtera att det gäller ”gruppen” eftersom det finns en mängd undantag och nyanser i de individuella fallen (Hedlin, 2006: sidan 24).

Arbetet med jämställdhet handlar i grund och botten om att komma bort från för givet tagna föreställningar om kön och ge flickor och pojkar, kvinnor och män, samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter.

Könsroll och Genus

Begreppen inom forskning om kön har varierat genom tiderna. Begreppet könsroll dök upp under 1950-talet och angav att könet inte bara var biologiskt utan att det var något som var inlärt och föränderligt, socialt och kulturellt (Tallberg Broman, 2002: sidan 25). Det blev det rådande begreppet inom skola och används även idag. Under 1980- och 1990-talet har samtidigt begreppet genus blivit mer och mer populärt och det är den samlade benämningen inom genusforskningen i dag. Skillnaden mellan könsroll och genus är i princip att genus mer belyser den rådande maktrelationen som finns mellan könen (Svaleryd, 2002: sidan 26). Genus är idag ett väl etablerat begrepp inom svensk jämställdhetspolitik.

Enligt Yvonne Hirdman kan man säga att genus är ”de föreställningar, tolkningar, förväntningar och handlingar som förklarar vad flickor och pojkar, kvinnor och män, sägs vara i kraft av sitt kön” (SOU:2006:75: sidan 155).

Man skulle kunna säga att samhällets strävan efter jämställdhet hör ihop med genusforskningen eftersom resultaten bidrar till en ökad förståelse för hur en förändring mot ökad jämställdhet är möjlig (Hedlin, 2006: sidan 42).

Könsordningen – ett normsystem

I våra vardagsföreställningar uppfattar vi varandra på olika sätt bland annat utifrån det kön vi har. Man kan säga att vi särskiljer och kategoriserar in kvinnor/flickor och män/pojkar i två olika fack. Utifrån dessa kategorier tillskriver vi sedan olika egenskaper, beteenden och

accessoarer. Till exempel förutsätter vi att personen vi möter när vi lämnar in bilen på bilprovningen är en man, att bebisen med ljusblå kläder är en pojke och vi tar för givet att flickor på förskolan tycker om att sitta still och måla och att kvinnor har en naturlig fallenhet för att vårda och ta hand om andra. I och med dessa sociala mönster skapas en viss könsordning, ett system, som påverkar hur vi tänker, resonerar, tolkar och agerar. Men också hur vi förväntas vara vilket i sin tur kan begränsa våra möjligheter att utvecklas utefter den unika potential vi som individer egentligen har (Svaleryd, 2002; SOU 2006:75).

Enligt Carrie Paechter, genusforskare som skrivit boken, *Educating the other: gender, power and schooling*, är kategorisering av kön nödvändig för att vi ska känna oss trygga i vår identitet. Det är tryggt att veta vad vi kan förvänta oss av andra och det är tryggt att veta vad andra förväntar sig av oss. Utan denna sortering skulle vi förmodligen uppfatta världen som ett fullständigt kaos. Hon menar på att det inte är kategoriseringen i sig som utgör problemet, utan problemet är snarare att vi lägger in olika värderingar i egenskaperna, beteendena och accessoarerna. Det anses till exempel negativt att vara svag och positivt att vara stark. Dessa värderingar skapar i sin tur en orättvis maktbalans i samhället. Paechter kallar könsordningen för ett *hegemoniskt normsystem* och understryker att det är den vita västerländska mannen som är och har varit normen för vårt samhälle sedan urminnes tider. Detta förklarar exempelvis varför mannen oftare har en högre inkomst och mer makt i både yrkesliv och politik. Samtidigt bör man påpeka att detta normsystem inte bara begränsar kvinnors villkor utan att det faktiskt begränsar allas möjligheter, rättigheter och skyldigheter (Paechter, 1998; jfr med Hardings genusteori, 1986, i Hedlin, 2006: sidan 46).

Den könsordning som vi lever i och som påverkar oss så mycket har flera namn. Vissa forskare kallar det för genussystem eller könsstruktur, andra för genuskontrakt eller hegemoniskt normsystem. Det alla genusforskare däremot är överens om är att det inte är helt enkelt att genomskåda i vardagen eftersom de normer som ordningen bygger på uppfattas helt normalt. Normer innebär alla de mönster och oskrivna regler som följer oss människor genom livet. Vi lever mitt ibland dem och så länge inget avviker från det normala går det oss förbi utan att vi reagerar (Paechter, 1998; SOU 2006:75; Svaleryd, 2002; SOU 2006:75).

För att synliggöra detta kan man till exempel säga att vi ser pojkar i byxor varje dag utan att vi tänker på det. Men skulle det en dag komma en pojke till skolan som går i kjol skulle vi reagera direkt. Han avviker från normen och vi reagerar utifrån de föreställningar och förväntningar vi har. Förmodligen värderar vi hans beteende på ett negativt sätt. Pojkar ska väl ändå inte gå omkring i kjol! Men vad är det för fel med att pojkar går omkring med kjol egentligen? Det finns inget biologiskt eller praktiskt skäl till att hans beteende värderas så negativt när han bär kjol. Det handlar istället om våra socialt och kulturellt förknippade föreställningar om vad som är normalt och vad som inte är normalt för pojkar och flickor. Enligt Delegationen för jämställdhet i förskolan är skolan genom hela sin verksamhet (miljö, lek, samling etc.) med och återskapar, men också förnyar, vad som räknas som normalt och onormalt i samhället (SOU 2006:75).

Skolans uppdrag att aktivt motverka traditionella köns mönster handlar därför om att dels radera gamla föreställningar om vad som är normalt för pojkar respektive flickor och dels vidga gränserna för vad en människa tillåts bete sig, vara, känna och uttrycka oberoende av sitt kön. För att främja jämställdhet måste vi börja med att bli medvetna om de normer/stereotypa köns mönster som finns runt omkring oss och identifiera dem i vår vardag. Sedan måste vi göra upp med de förutfattade meningar vi har om könen och ge alla

möjligheten att vara, pröva och utveckla färdigheter och intressen oberoende av könstillhörigheten.

Lekens betydelse för barns utveckling och lärande

I läroplanen för förskolan, *Lpfö98*, står det att leken är viktig för barns utveckling och lärande och att den *skall* prägla verksamheten.

I leken och det lustfyllda lärandets olika former stimuleras fantasi, inlevelse, kommunikation och förmåga till symboliskt tänkande samt förmåga att samarbeta och lösa problem. Barnet kan i och med den skapande och gestaltande leken få möjligheter att uttrycka och bearbeta upplevelser, känslor och erfarenheter. (Utbildningsdepartementet, 1998: sidan 27)

Vidare förankras främjandet av leken, kreativiteten och det lustfyllda lärandet i de mål som förskolan har i uppdrag att sträva efter. ”Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar sin nyfikenhet och sin lust samt förmåga att leka och lära” (a.a.: sidan 30). En annan relevant aspekt att ta upp är att skolan samtidigt skall sträva efter att ”varje barn utvecklar sin identitet och känner trygghet i den” (a.a.: sidan 30). Vi har tolkat detta som att målen faktiskt går hand i hand och att en stor del av barnets identitetsutveckling sker utifrån leken och ur ett socialt sammanhang.

Enligt Margareta Öhman innebär lekens betydelse för barns allsidiga utveckling att barn får samspelserfarenheter som är betydelsefulla för deras könsutveckling. Hon menar vidare att skillnader i lekinnehåll och lekmönster för med sig att flickor och pojkar kan få olika erfarenheter och utvecklar olika tankemönster, färdigheter och kompetenser trots att de befinner sig i samma miljö (Skolverket, 1999: sidan 16).

Stereotypa könsmonster i flickors och pojkars lek

Enligt Svaleryd kan ”bilderna av stereotyper finnas med som en väckarklocka och hjälpa till att identifiera mönster i den egna vardagen som blivit norm och därför svår att genomskåda” (Svaleryd, 2002: sidan 14). Flera forskare menar på att det kan vara bra att få en beskrivning av hur könsmonster kan se ut för att vi ska bli medvetna om dem i vår egen vardag. Samtidigt är det viktigt att poängtera att det rör sig om generaliseringar och att könsmonstren inte ser exakt likadana ut överallt. Nedan kommer vi att gå igenom några välbekanta könsmonster ifrån skolans värld. Specifikt har vi valt att belysa de könsmonster som är vanliga i barnens lek eftersom vår undersökning är gjord utifrån den fria leken.

Susanne Rithander är genusforskare och beskriver i sin bok, *Flickor och pojkar i förskolan. Hjälpfröknar och rebeller*, bland annat typiska könsmonster som baseras på hennes egna erfarenheter som förskollärare, intervjuer från andra lärare samt genusforskningen. Hon har kommit fram till att pojkar och flickor ofta gör olika saker. Deras lekar varierar i innehåll och de väljer oftast olika typer av lekmaterial att leka med.

Gunni Kärrby, som Rithander refererar till, har studerat fem- och sexåringar under deras fria lek och hon har kommit fram till att barnen ofta väljer könsstereotyp när de själva får möjligheten att välja sin lek. Typiskt stereotypa mönster, enligt Kärrby, är att flickor ägnar en hel del av sin tid med att sitta och pyssla. De målar, ritar, trär pärlor, gör pärlplattor, syr och väver. En annan aktivitet som är mer vanligt hos flickorna är rollekar. Speciellt rollekar där man klär ut sig och som har ett omvårdande eller serviceinriktat tema. De handlar ofta om att ta hand om barn och djur eller att leka affär. Men flickor brukar också hålla på med andras hår, prova varandras kläder eller hjälpa de vuxna på olika sätt. Pojkar däremot leker ofta

konstruktionsleksaker av olika slag. De bygger kojor av kuddar, torn av klossar eller bilar av lego. De har också ett intresse för rörliga leksaker och intresserar sig gärna för hur de fungerar och används. Något som är typiskt för pojkarnas rollek är att de gärna är inspireras av actionhjältar från TV. Rollekarna handlar ofta om faror och äventyr med krig eller slagsmål som tema. Men det är också vanligt att pojkar jagar varandra, brottas och har kuddkrig. Kärrby menar att pojkarna då inte verkar ha någon annan avsikt med leken än att tumla runt och testa sina krafter (Kärrby, 1987:02, i Rithander, 1991: sidan 20).

Vidare menar Rithander att val av leksaker är lika könsbundet som val av lek och att det inte är så konstigt eftersom leksakerna barnen väljer hör ihop med vilka lekar de väljer. Flickor väljer därmed ofta att leka med dockor och tillbehör till dessa, pysselmaterial och utklädningskläder. Medan pojkarna gärna väljer bilar, actionfigurer, leksaksvapen och byggmaterial av olika slag. De material som pojkar använder att bygga med får ofta även andra användningsområden. Tornet av klossar kan till exempel bli en borg för hans actionfigurer eller legobitarna kan förvandlas till en bil eller ett vapen som han fortsätter att leka med (Rithander, 1991: sidan 21).

En annan intressant aspekt som Rithander tar upp handlar om hur flickor och pojkar leker. Hon menar att flickor är mer stillasittande och leker lugna lekar, medan pojkarnas lek är mer livlig. Pojkarna är dessutom mer okoncentrerade på så sätt att de gång på gång byter lek och rör sig mer. Ett annat mönster är att pojkar ofta leker i större grupper och på distans från vuxna, medan flickor hellre leker i närheten av de vuxna och i mindre grupper eller bara två och två med en "bästis". Rithander refererar även till Ingeborg Lödrup Kvalheim studie som visat att barn valde att leka könsbundet i cirka 70 % av fallen. Med könsbundet menar hon att flickor leker med flickor och pojkar leker med pojkar. Kvalheims studie stämde överens med Rithanders erfarenheter att barn i hög grad söker sig till andra barn med samma kön (Kvalheim, 1986, i Rithander, 1991: sidan 22).

I pojkars lek spelar konkurrensen en stor roll och aggressivitet och tävlande är mer vanligt i deras samvaro än i flickors. Enligt Rithander styr även regler och rättvisa pojkars lek, medan flickornas lek snarare går ut på att tala om "vem man är med" eller "vem man inte är med". De har därmed ett mer känslomässigt och personligt förhållande till varandra (Rithander, 1991: sidan 23).

I och med leken övar och utvecklar flickor förmågor som till exempel finmotorik, känsla för färg och form, kreativitet, koncentrationsförmåga, känslighet, empati, osjälvständighet och försiktighet. Medan pojkar snarare utvecklar färdigheter som grovmotorik, vetgirighet, mod, styrka, ledarskap och kombinationsförmåga (a.a.: sidan 26).

Ytterligare definitioner

Eftersom vår studie är gjord under fri lek kommer vi här att kort definiera vad fri lek innebär innan vi går in på vår empiriska del av examensarbetet. Nedan kommer vi också att definiera några olika typer av lekkategorier eftersom både Rithander ovan och vi använder oss av begreppen i vår diskussion nedan.

Fri lek

Birgitta Knutsdotter Olofsson är en av våra största förespråkare för fri lek i Sverige i dag och har varit med och utvecklat "den fria lekens pedagogik". Hon menar att fri lek innebär att barnen har en central roll i leken och det är dem som ska bestämma vad de ska göra utifrån

deras initiativ. De vuxna ska vara med och delta ofta, men utifrån barnens premisser (Knutsdotter Olofsson, 1998).

Själva har vi valt att definiera den fria leken som allt barnen själva väljer att göra under aktiviteten ”fri lek”. Barnen har under undersökning själva fått möjligheten att välja vilken typ av lekaktivitet de vill sysselsätta sig med, vilka leksaker de vill leka med och vem de vill leka med.

Typer av lekkategorier

I Ole Fredrik Lillemyrs bok, *Lek upplevelse lärande i förskola och skola*, använder han fem huvudkategorier när han beskriver olika typer av lekar. Utifrån de observationerna vi har gjort har vi valt att kategorisera barnens lekar utifrån hans modell. Lillemyr talar om *den sensomotoriska leken*, även kallad funktionslek, som innebär att en handling eller funktion upprepas för att handlingen/funktionen är lustfylld för barnet. *Rolleken* innebär att barnet går in i en viss roll eller flera. I *regelleken* är reglerna det mest centrala. En typisk regellek är när barn spelar ett sällskapsspel. Då finns det förutbestämda regler som barnen ska hålla sig till. I *rörelseleken* är rörelserna det mest centrala till exempel att barnet gymnastiserar eller testar sina krafter. *Konstruktionsleken* innebär att barnet experimenterar med olika typer av byggföremål, till exempel klossar och lego (Lillemyr, 2002).

Metodologiska utgångspunkter

Här nedan kommer vi att inleda med att presentera vårt synsätt. Sedan kommer vi att beskriva hur den kartläggande undersökningen har gått till och presentera förskoleklassen som undersökningen är gjord i samt argumentera för valet av undersökningsmetoder. Vidare kommer vi att klargöra för de urval och begränsningar som gjorts under undersökningens gång samt redovisa våra etiska överväganden. Slutligen kommer vi att beskriva hur analysen och bearbetningen av observationsmaterialet har genomförts och diskutera studiens tillförlitlighet.

Under resans gång kommer vi att diskutera studiens trovärdighet och dess positiva aspekter, men vi kommer också att ta upp aspekter som skulle kunna förändras till det bättre med tanke på framtida forskning.

Detta examensarbete bygger på ett utvecklingsarbete som genomfördes av Pia under en tidigare kurs, LAU 300. Kartläggningen av verksamheten, det vill säga observationerna i studien, genomfördes av Pia och förskoleklassens arbetslag, medan bearbetning och analys av observationsmaterialet är gjord under examensarbetet av Pia och Jessica. Detta har bidragit till att ”vi” i denna del av rapporten kan innefatta olika personer. När det handlar om utvecklingsarbetet och kartläggningen av förskoleklassen innebär ”vi” – Pia och arbetslaget, och i alla andra sammanhang innebär ”vi” – Pia och Jessica. Detta något ovanliga tillvägagångssätt har även bidragit till att studien fått sin prägel av både ett kvalitativt och ett kvantitativt synsätt.

Både ett kvalitativt och ett kvantitativt synsätt

Under examensarbetets gång har vi i grund och botten utgått från ett kvalitativt synsätt. Men vi har även insett att aspekter som tabeller och frekvenser, som egentligen är typiska egenskaper utifrån ett kvantitativt synsätt, faktiskt kan berika en kvalitativ studie och få den mindre präglad av våra egna subjektiva aspekter.

Ett kvalitativt synsätt går ut på att skaffa sig en djupare kunskap om de situationer som man valt att studera. Målet är att tolka och förstå de resultat som framkommer och beskriva variationer av förhållanden och uppfattningar, till exempel utifrån vida frågeställningar som vad, vem och hur (Stukát, 2005: sidan 32). Ett kvantitativt synsätt däremot handlar om att samla in en större mängd empirisk data och utifrån de finna generella mönster genom att exempelvis räkna hur många gånger en viss företeelse förekommer (a.a.: sidan 31).

Utifrån detta kan man säga att vi har valt ett utgå från en *eklektisk* inställning som, enligt Stukát, handlar om att föra samman och använda idéer från två skilda håll. Stukát påpekar i sin bok, *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, att olika förhållningssätt och olika typer av analyser kan vara fruktbara när det gäller att komma fram till tolkningar som är mer realistiska och att båda synsätt, det kvalitativa och det kvantitativa, kan komplettera varandra. Men han poängterar även att denna inställning kan möta motstånd från forskare/handledare som har fostrats i en särskild metodtradition. Samtidigt framhåller han den eklektiska inställningen genom skriva att ”det kan bli grund för en fruktbar diskussion och uppfyller därmed det viktigaste kravet på vetenskaplighet” (se Stukát, 2005: sidan 35).

I vår studie har vi som sagt tagit inspiration från både ett kvalitativt och ett kvantitativt synsätt. Kartläggningen av fri lek utgick från ett kvalitativt synsätt eftersom syftet med observationerna var att gå på djupet och ta reda på vad som faktiskt skedde under barnens fria

lek hos just denna förskoleklass. Kartläggningen var därför inte styrd på något annat sätt än att vi var medvetna om att det var frågorna, *vad barnen lekte med, vem de lekte med och hur de lekte*, som skulle observeras. Däremot är analysen av kartläggningen som genomfördes under examensarbetet mer präglad av ett kvantitativt synsätt eftersom vi där har ”transkriberat”² om observationsanteckningarna till en tabellform och på så sätt lyckats få fram generella könsmonster genom att räkna och jämföra olika frekvenser på ett objektivet sätt.

I och med utvecklingsarbetet kom Pia och arbetslaget fram till att det var svårt att se generella könsmonster i verksamheten eftersom det är lätt att bli bländad av individuella och specifika iakttagelser som bygger på sociala och kulturellt förutfattade meningar och värderingar. Under examensarbetet kom däremot Pia och Jessica fram till ett sätt att undvika detta problem. Genom att ställa upp observationsinformationen i olika tabeller kunde man på ett mer objektivet sätt synliggöra generella könsmonster³.

Nu i efterhand har vi dock insett att detta tillvägagångssätt att genomföra en undersökning på har varit både tidskrävande och krångligt, men samtidigt intressant och viktigt för vårt resultat. Det hade möjligtvis varit enklare att följa ”mallen” och genomföra studien helt och hållet utifrån ett kvalitativt synsätt eftersom det var utifrån det synsättet det hela började. Vi hade förmodligen också sluppit en hel del av den bearbetning som är gjord med observationsmaterialet. Samtidigt är vi övertygade om att vi inte skulle ha kommit fram till ett sådant tydligt resultat som vi faktiskt har gjort om vi istället hade fortsatt på det kvalitativa spåret hela vägen. Enligt Johansson och Svedner författare till boken, *Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språklig utformning*, finns det kritiker som hävdar att forskning som bygger på det kvalitativa synsättet riskerar att bli subjektiv, att resultatet blir alltför beroende av hur forskaren som samlat in materialet tolkat och analyserat det och att man inte kan lita på att de ger en rättvis bild av det som har undersökts (Johansson & Svedner, 1998: sidan 28). Genom att ta med de kvantitativa aspekterna, speciellt under analysdelen, är vi därför också övertygade om att vi kan undgå en del av den kritik som beskrivs av Johansson & Svedner.

Kartläggningens genomförande

Kartläggningen genomfördes i och med ett utvecklingsarbete hösten 2006 under den verksamhetsförlagda delen av utbildningen (VFU) i kursen LAU 300. Uppgiften var då att initiera, påbörja eller vidareutveckla ett utvecklingsarbete tillsammans med lärarhandledaren och arbetslaget.

Tillsammans med lärarhandledaren kom jag [Pia Meijer] fram till att genomföra ett utvecklingsarbete som i grund och botten hade att göra med värdegrundsfrågorna. Vi valde att begränsa oss till att sätta oss in i och arbeta med jämställdhetsaspekten utifrån den fria leken. Den övergripande frågeställningen var: hur påverkar den fria leken vårt uppdrag när det gäller att främja jämställdhet och skapa en miljö som ger alla barn, både flickor och pojkar, samma möjlighet att pröva och utveckla förmåga och intresse oberoende av sin könstillhörighet? [...] Det övergripande målet med utvecklingsarbetet var att föra fram genus i blickfånget genom att initiera en givande diskussion med hela arbetslaget. Tanken med detta var att öka medveten kring verksamheten utifrån ett jämställdhetsperspektiv som i sin tur kunde bidra till en förändring som framför allt gynnade förskoleklassens barn och personal, men även samhället som stort i förlängningen. (Meijer, 2006: sidan 2)

² Transkribering förklaras närmare under rubriken ”Bearbetning och analysens genomförande” nedan.

³ För en närmare beskrivning av hur detta gick till hänvisar vi också till rubriken ”Bearbetning och analysens genomförande”.

Arbetet med utvecklingsarbetet gick ut på att genomföra en kartläggande undersökning och utifrån det starta en diskussion med arbetslaget. Själva kartläggningen genomfördes under perioden 27/9-11/10 2006. Den gick till på så sätt att vi inledde med att göra en planering för hur observationerna skulle gå till utifrån de sex barn som skulle vara med i undersökningen. Sedan började vi att systematiskt kartlägga barnens aktiviteter. Till vår hjälp använde vi oss av löpande anteckningar samt digitalkamera.

Efter kartläggningen sammanställdes observationerna med en PowerPoint-presentation utifrån vad varje enskilt barn hade gjort under den fria leken, vem de hade lekt med och hur. Presentationen var tänkt att ha som underlag för diskussionen. Men tyvärr lyckades vi aldrig samla hela arbetslaget innan vfu-perioden var över, utan diskussionen blev snarare en reflektion mellan två personer. Men i och med denna reflektion kom vi fram till att det var svårt att genomsöka generella könsmonster eftersom vi upplevde att det var enklare att lägga märke till individuella och specifika iakttagelser.

Efter utvecklingsarbetet träffade Pia Meijer Jessica Lundh och vi kom överens om att tillsammans vidareutveckla det arbete som redan hade påbörjats. Vi började med att läsa in oss på litteratur och vetenskapliga studier kopplat till lek, genus och jämställdhet. Sedan påbörjades en bearbetning av observationsmaterialet som resulterade i en mer objektiv analys.

Beskrivning av förskoleklassen och dess miljö

Kartläggningen är gjord i en förskoleklass i en mindre F-6 skola som ligger i en av Göteborgs grannkommuner. I förskoleklassen finns det 23 barn, 13 flickor och 10 pojkar, och tre lärare, varav en är förskollärare, en barnskötare och en fritidspedagog. Samtliga lärare är kvinnor och de utgör förskoleklassens arbetslag.

Barnen har i genomsnitt en timme och tio minuter fri lek per dag. 40 min inomhus och 30 minuter utomhus om vädret är bra. Vid sämre väder är barnen mer inomhus. Inomhus har de tillgång till flera olika typer av leksaker och material. I det ”stora” rummet finns det spel, studsatta, pysselmateriel, konstruktionsmateriel, bilar, böcker, pennor och papper med mera. Här hålls även samling varje dag och det finns rikligt med bord och stolar att sitta på. I anslutning till det stora rummet finns ett så kallat ”kuddrum”, med kuddar, mattor och ett stort bokstavspussel som man kan lägga ut på golvet. Här inne finns också ett bordtennisbord, men det står hopfällt och är inte tillgängligt för barnen.

I det ”lilla” rummet finns det dockor med tillbehör, en leksaksspis med kastruller, olika plastfrukter och andra specier som man kan ”låtsastillaga” eller köpa/sälja, en kassaapparat med leksaksmynt och sedlar. I rummet har även personalen sitt kontor och där finns också en vilosäng som barnen får leka i.

I köket/matsalen finns förutom bord, stolar och köksutrustning en stor bokhylla med plastdinosaurier, klossar, lego och en krittavla m.m.

Val av undersökningsmetoder

Vi har valt att kartlägga verksamheten med observationer som har skett med hjälp av löpande anteckningar och digitalkamera. Valet av metod grundar sig i utvecklingsarbetets syfte vilket var att kartlägga barnens lekaktiviteter under fri lek för att se vad som faktiskt sker och sedan ha en gemensam diskussion kring verksamheten utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Under examensarbetet insåg vi att observationerna vi samlat in även var relevant för detta arbete

eftersom vi har behållit samma utgångspunkter – nämligen *Vad leker barnen?*, *Vem leker de med?* och *Hur leker barnen?*

Löpande anteckningar

Löpande anteckningar är en relativt ostrukturerad metod där man kontinuerligt observerar och i egna ord beskriver ett skeende (Johansson & Svedner, 1998: sidan 53). Det enda som vi bestämde innan observationerna inleddes var att vi skulle fokusera oss på de didaktiska frågorna. Observationerna gick därmed till på så sätt att vi helt enkelt antecknade löpande *vad* barnen gjorde, *vem* de lekte med och *hur* de lekte. Hur-aspekten kunde till exempel beskriva vad barnen pratade om, vad de ritade, byggde eller skrev. Vilket humör de hade, om de var glada och verkade trivas eller om de verkade uppretade och irriterade.

Nu i efterhand har vi insett att en mer strukturerad observationsmetod skulle ha varit att föredra eftersom vi har missat att ange tidsangivelser. Till exempel skulle man ha kunnat utgå från ett kategorischema där det framgår specifikt vilka beteenden som ska observeras, hur lång tid en observation ska pågå och hur den ska bokföras (Johansson & Svedner, 1998: sidan 54).

I våra anteckningar framgår det inte hur lång tid barnen lekte med respektive lek eller hur lång den fria leken var inomhus vid det aktuella tillfället. Det framgår bara vilket datum anteckningen är gjord. Nya observationsanteckningar gjordes så fort barnen bytte aktivitet vilket har lett till att antalet anteckningar varierar från barn till barn. De barn som bytte aktivitet ofta kartlagdes på så sätt mer än de barn som bytte aktivitet mer sällan. Detta gjorde att undersökningen gav en något missledande bild som vi fick ta extra hänsyn till senare under analysen och resultatet. Samtidigt tillförde det undersökningen en intressant aspekt. Nämligen den att ”pojkar lekte en mer varierad lek än flickorna”⁴.

Digitalfoto

Under kartläggningen valde vi även att kartlägga den fria leken med hjälp av en digitalkamera⁵ eftersom det är ett verktyg som de flesta skolor har, men det hjälper också till att förstärka minnesbilden av det som har observerats.

På liknade tillvägagångssätt som med anteckningarna observerades barnen med hjälp av digitalkamera. Barnen fotograferades varefter de bytte aktivitet. Det var ett väldigt effektivt sätt att observera barnens aktiviteter på, men i och med att det inte framgår något ljud eller rörelser i bilderna kan man inte tolka och analysera bilderna utifrån hur-aspekten. Bilderna har därför bara kunnat användas till att tolka och analysera vad barnen lekte med och vem de lekte med. Nu i efterhand har vi insett att det bästa förmodligen hade varit att använda sig av en digital videokamera, men någon sådan kunde vi tyvärr inte få tag i. Även detta kan därför vara något att tänka på inför framtida forskning.

Urval och begränsningar

I samråd med lärarhandledaren kartlagdes sex specifika barn, tre flickor och tre pojkar, under den fria leken. Antalet begränsades utifrån den uppskattade tiden undersökningen skulle ta. De specifika barnen valdes ut eftersom de, utifrån lärarhandledarens erfarenhet, var rätt olika

⁴ Se nedan under ”Resultatredovisning” och ”Resultatdiskussion”

⁵ Vi har fått medgivande från samtliga föräldrar från förskoleklassens 23 barn att fotografera deras barn under undersökningen.

både till sitt sätt och till sitt intresse. Tanken var att ge ett så brett perspektiv som möjligt av förskoleklassen, både när det gäller variationen av lekar som variationen av lekkamrater. Samtidigt vill vi påpeka att resultatet från kartläggningen bara belyser den fria leken utifrån dessa sex barn. Hade vi valt att kartlägga andra barns aktiviteter under den fria leken skulle resultatet kanske ha blivit ett annat.

Vi valde dessutom att begränsa oss till att kartlägga den fria leken inomhus eftersom det rent tekniskt var enklare. Detta har förmodligen påverkat resultatet på så sätt att den fria leken framstår mer stillasittande än vad den förmodligen hade gjort om vi även kartlagt den fria leken utomhus.

Kartläggningen ägde rum i första hand i förskoleklassen, men i brist på tid hände det också att vissa barn observerades under fritidshemmets verksamhet. Vi tror inte att det påverkade resultatet speciellt mycket eftersom barnen hade tillgång till samma lokaler, samma material och i stort sett samma lekkamrater. Däremot fick vi vara speciellt observanta på att bara kartlägga barnen då de lekte med förskoleklassens barn eftersom vi inte bett om tillstånd att fotografera de barn som inte tillhörde förskoleklassen. Deras föräldrar var heller inte informerade om undersökningen.

Etiska överväganden

Undersökningen bygger på respekt för de människor som deltog i undersökningen. Alla berörda parter, lärare, barn och föräldrar, har tagit del av en rättvisande beskrivning av undersökningens metoder och syfte. De är informerade och har medgivit sitt samtycke att låta barnen vara delaktiga i undersökningen. Det har dessutom varit möjligt för alla att ställa frågor under undersökningens gång (Se bilaga 1 för information till deltagare och föräldrar). Allas anonymitet är skyddad eftersom varken personernas eller skolans namn framgår i rapporten.

Bearbetningens och analysens genomförande

Nedan kommer vi att beskriva hur bearbetning av observationsmaterialet gick till. Bearbetningen innebar att vi dels fingerade alla namn i observationsmaterialet och dels ”transkriberade” om anteckningar och foton till tabellform. Denna bearbetning av observationsmaterialet genomfördes för att skydda allas anonymitet i den färdiga rapporten, men också för att kunna få fram könsmonster på ett objektivet sätt.

”Transkriberingen”

Transkriberingen gick till på så sätt att vi utifrån anteckningar och foton fokuserade på vad vi faktiskt kunde urskilja på ett objektivet sätt. Det vi kunde se var vilken lek varje barn valde att leka, vilken leksak de lekte med och med vem de lekte. Detta sammanställde vi sedan i en tabell. Nedan följer ett exempel på hur detta har gått till.

Vi hade en observation från utvecklingsarbetet som såg ut på det här sättet:

Anna sitter tillsammans med Ella och Lilian och målar. Anna sitter lugnt och stilla och småpratar och fnissar med de andra. De ritat av färdiga bilder som föreställer djur, sedan färglägger de dem [...] (Observationsanteckning från den 5/10 2006).

Utifrån denna observation kunde vi dra slutsatsen att Anna vid det här tillfället målar, använder papper och färgpennor och att hon leker med Ella och Lilian. Denna information

sammanställde vi i tre tabeller: *Vad leker barnen?*, *Vilka leksaker leker barnen med?* och *Vem leker barnen med?* Sedan fortsatte vi att ”transkribera” övriga observationer till tabellform.

När det gäller fotona gjorde vi på liknande sätt. Vi tittade på varje bild och utifrån det vi såg sammanställde vi vad barnen lekte, vilka leksaker de använde i leken och vem de lekte med. Dessa tabeller finns som bilagor i rapporten (Se bilaga 2, 3 och 4).

Analysbeskrivning

Med utgångspunkt från de tabeller som vi fick fram under bearbetningen kunde vi urskilja diverse mönster.

Utifrån frågeställningarna vad och vem kunde vi räkna fram hur många gånger en viss företeelse förekom i jämförelse med en annan företeelse. På detta sätt fick vi till exempel fram resultatet att den vanligaste leken hos flickorna var måla, rita och skriva eftersom det var den leken som var mest förekommande utifrån flickornas totala observationer.

När det gällde hur-frågan har vi däremot inte kunnat urskilja typiska könsmonster genom att räkna fram dem. Däremot har vi kunnat urskilja ett par mönster utifrån hur barnen leker genom vår analys. Hur-aspekterna kommer vi även att ta upp mer under rubriken ”Resultatdiskussion” eftersom vi där också kan utgå från vad tidigare forskning har konstaterat.

Studiens tillförlitlighet

Syftet med vårt examensarbete är att se om stereotypa könsmonster går igen och utifrån det kunna komma fram till om jämställdhetsperspektivet har fått något genomslag i den förskoleklass som vi valt att studera. Genom att utnyttja de observationer som kartlagdes under utvecklingsarbetet kunde vi urskilja en del könsmonster. Med utgångspunkt i observationsanteckningarna och digitalfotografierna kunde vi få fram en del mönster med hög reliabilitet eftersom vi medvetet valde att fokusera på de aspekter i observationsmaterialet som inte kunde missuppfattas. Det vill säga vad barnen faktiskt lekte och med vem. Detta framgår tydligt i observationerna eftersom det var utifrån dessa frågor som även kartläggningen baserades på. Till exempel kunde man vid ett tillfälle se att Anna hoppar på en studs matta. Detta är något som man inte skulle kunna tolka på något annat sätt än att hon faktiskt hoppade på studs mattan.

Däremot har vi insett att den tredje frågan som vi har utgått ifrån, hur barnen leker, inte kunde få någon hög tillförlitlighet eftersom vi inte kunde urskilja några tydliga mönster på ett objektivt sätt. Vi har i och med detta medvetet valt att inte utgå från kartläggningen när vi besvarat hur-frågan utan istället valt att förlita oss på vad tidigare forskning har kommit fram till (Se resultatdiskussion nedan).

När det gäller generaliserbarheten har vi endast observerat könsmonster utifrån sex barn och kan därför inte påstå att exakt samma mönster skulle uppträda om man undersökte andra barns fria lek. Däremot har vi i efterhand jämfört de mönster vi kommit fram till med traditionellt stereotypa könsmonster från tidigare forskning. Utifrån detta resultat kan vi ändå påstå att liknande resultat av mönster som vi kom fram till skulle kunna förekomma i andra förskoleklasser.

Utifrån detta skulle man kunna säga att tillförlitligheten är rätt god eftersom vi har fått fram ett resultat med hjälp av de undersökningsmetoder vi utgått ifrån på ett objektivt sätt.

Resultatredovisning

Vi har valt att presentera vårt resultat ur ett kvantitativt perspektiv, utifrån frågorna *Vad leker barnen?*, *Vilka leksaker leker barnen med?* och *Vem leker barnen med?* eftersom vi vill markera att vi kom fram till vårt resultat genom att utgå från ett kvantitativt synsätt under analysen. Vi kommer även att beskriva samband, skillnader och likheter med hjälp av en analys av frekvenserna i diagrammen. Slutligen kommer vi att presentera en sammanställning av de mest intressanta könsmodellerna som vi har kommit fram till.

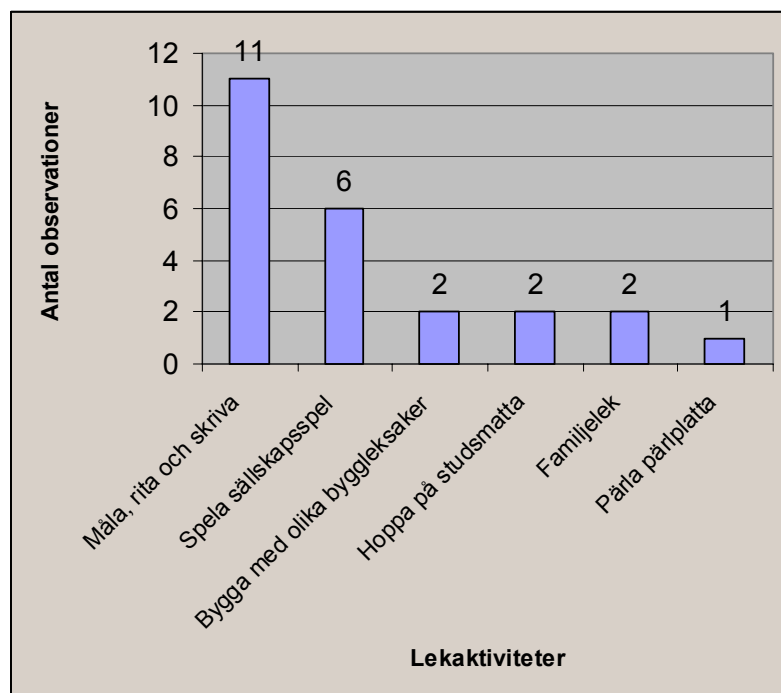
Vi redovisar analysen med hjälp av ett antal figurer. Dessa är förenklingar av de tabeller som framkom efter bearbetning av det observationsmaterial som samlades in under utvecklingsarbetet i LAU 300. För de mer detaljerade tabellerna hänvisar vi till bilaga 2, 3 och 4.

Vad leker barnen?

Nedan har vi sammanställt flickornas respektive pojkarnas resultat utifrån frågeställningen: *Vad leker barnen?* För en mer detaljerad version av vad barnen lekte, se bilaga 2. Stapeldiagrammen nedan visar vad flickorna respektive pojkarna lekte under fri lek, men även hur ofta varje lek observerades under hela kartläggningen. Sammanlagt kartlagdes flickorna 24 gånger och pojkarna 32 gånger.

Flickorna

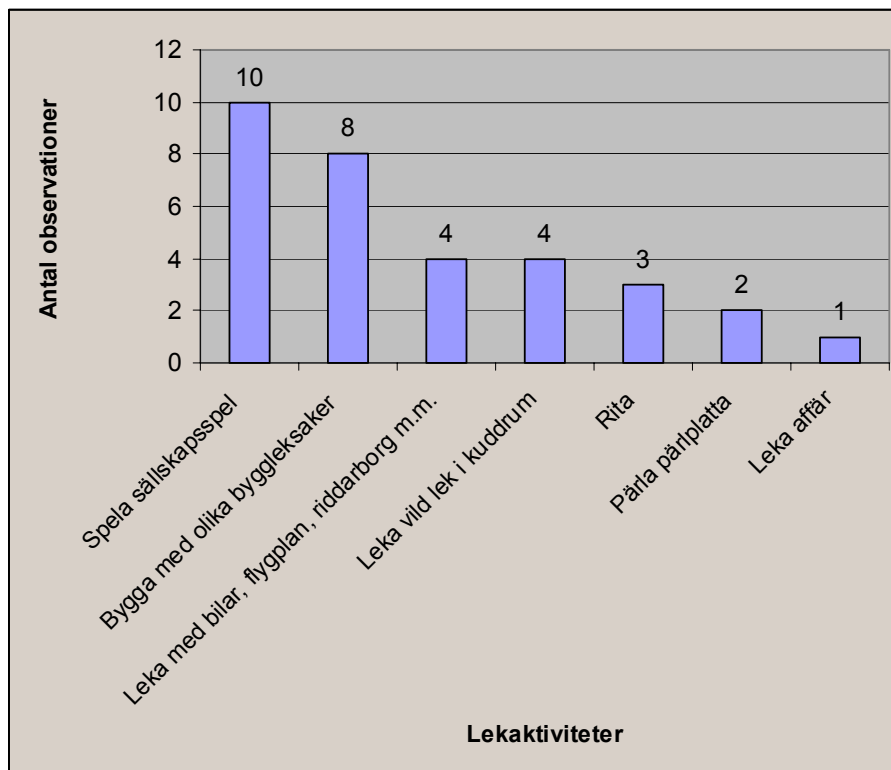
Utifrån figur 1 kan man konstatera att flickorna observerades sammanlagt 24 gånger. Man kan också dra slutsatsen att den vanligaste leken för dem var att måla, rita och skriva eftersom denna aktivitet förkom i fler fall än någon annan aktivitet. Flickorna målade, ritade och skrev i 11 av 24 observationer. Utifrån diagrammet kan man också se att flickorna lekte totalt 6 olika typer av lekar.

Figur 1 visar vad flickorna leker

Pojkarna

Utifrån figur 2 kan man konstatera att pojkarna observerades sammanlagt 32 gånger. Man kan också avläsa att den vanligaste leken för dem var att spela sällskapsspel eftersom denna lekaktivitet förkom i fler fall än någon annan aktivitet. Pojkarna spelade sällskapsspel i 10 av 32 observationer. Utifrån diagrammet kan man också se att pojkarna lekte totalt 7 olika typer av lekar.

Figur 2 visar vad pojkarna leker

Analys

Utifrån dessa två diagram kan se att flickorna lekte 6 olika typer av lekar medan pojkarna lekte 7 och att dessa till viss del skiljer sig åt. Till exempel är pojkarna ensamma om att leka vilt i kuddrummet, att leka affär och att leka med bilar flygplan, riddarborg m.m. medan flickorna leker familjelekar och hoppar på studs mattan vilket inte pojkarna gör. Samtidigt kan man se likheter genom att både flickorna och pojkarna spelar sällskapsspel, ritar och bygger med olika byggleksaker. Utifrån detta kan man konstatera att flickorna och pojkarna till en viss del leker med samma typ av lek, men att de förekommer olika ofta i deras observationer. Flickorna målar, ritar och skriver oftast under fri lek medan pojkarna helst spelar sällskapsspel. Samtidigt kan man se att bygga med olika byggleksaker också är vanligt förekommande i pojkarnas lek och därför ligger rätt jämt till i förhållande till pojkarnas vanligaste lek. Vi drar därför slutsatsen att pojkarnas vanligaste lekar är att spela sällskapsspel och att bygga med olika byggleksaker.

Utifrån diagrammet kan man också se en skillnad mellan hur ofta flickorna respektive pojkarna observerades. Flickorna observerades totalt 24 gånger och pojkarna totalt 32 gånger. Detta beror på att pojkarna bytte lek oftare än flickorna, som i sin tur har att göra med att nya observationer endast kartlagdes då barnen bytte lek. Detta bidrar till att pojkarna får en mer varierad lek än flickorna och därmed förmodligen får fler möjligheter att utveckla olika förmågor. Samtidigt kan man fråga sig om pojkarna verkligen hinner utveckla några förmågor

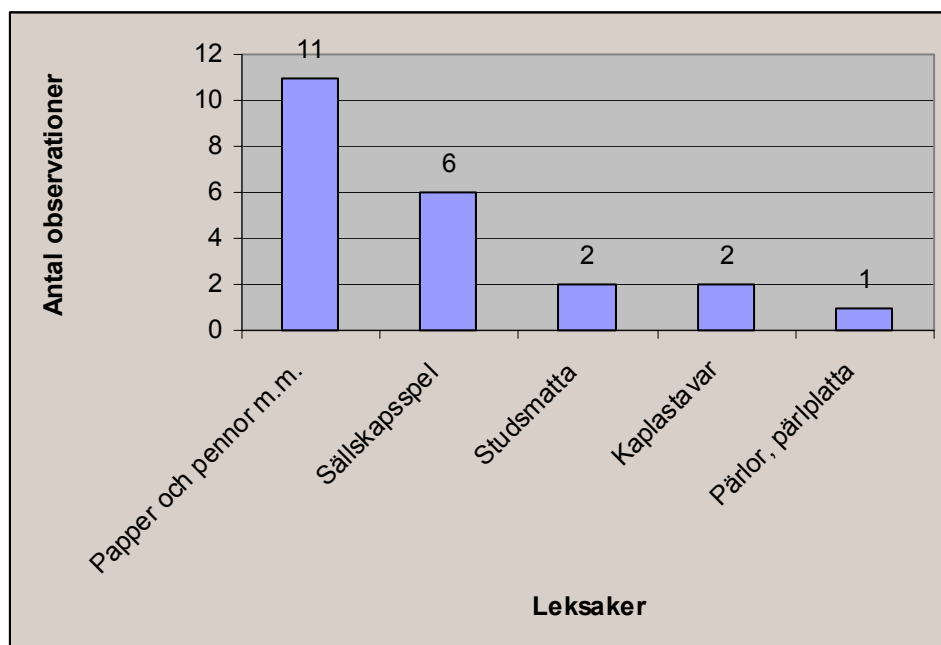
eftersom de byter lek ofta? En annan sak som man kan diskutera i det här sammanhanget kan vara om flickorna kanske får en större möjlighet än pojkarna att utveckla förmågor på ett djupare plan eftersom de lägger ner mycket av sin tid under fri lek med att göra en och samma sak, nämligen att måla, rita och skriva. Utifrån vårt resultat skulle man därför kunna tänka sig att pojkarna får större möjligheter att utveckla flera olika färdigheter inom ett flertal områden medan flickorna snarare får större möjligheter att utveckla en djupare förståelse när det gäller området måla, rita och skriva. En sak som vi däremot tror att både flickorna och pojkarna skulle kunna få samma möjlighet att utveckla är att leka tyst och stilla eftersom det förekommer ytterst få typiskt högljudda och ”stökiga” lekar utifrån observationerna. Till exempel förekommer endast ”Leka vild lek i kuddrummet” fyra gånger utifrån det totala observationsmaterialet.

Vilka leksaker leker barnen med?

Nedan har vi sammanställt flickornas respektive pojkarnas resultat utefter frågeställningen: *Vilka leksaker leker barnen med?* Diagrammen är en kortare sammanfattning av den information som framkom efter bearbetning av observationsanteckningarna från kartläggningen. För en mer detaljerad version av vad barnen lekte, se bilaga 3. Stapeldiagrammen visar vilka leksaker flickorna respektive pojkarna valde att leka med under fri lek, men också hur många observationer som varje leksak förkom i. Flickorna observerades med leksak 22 gånger medan pojkarna observerades 32 gånger.

Flickorna

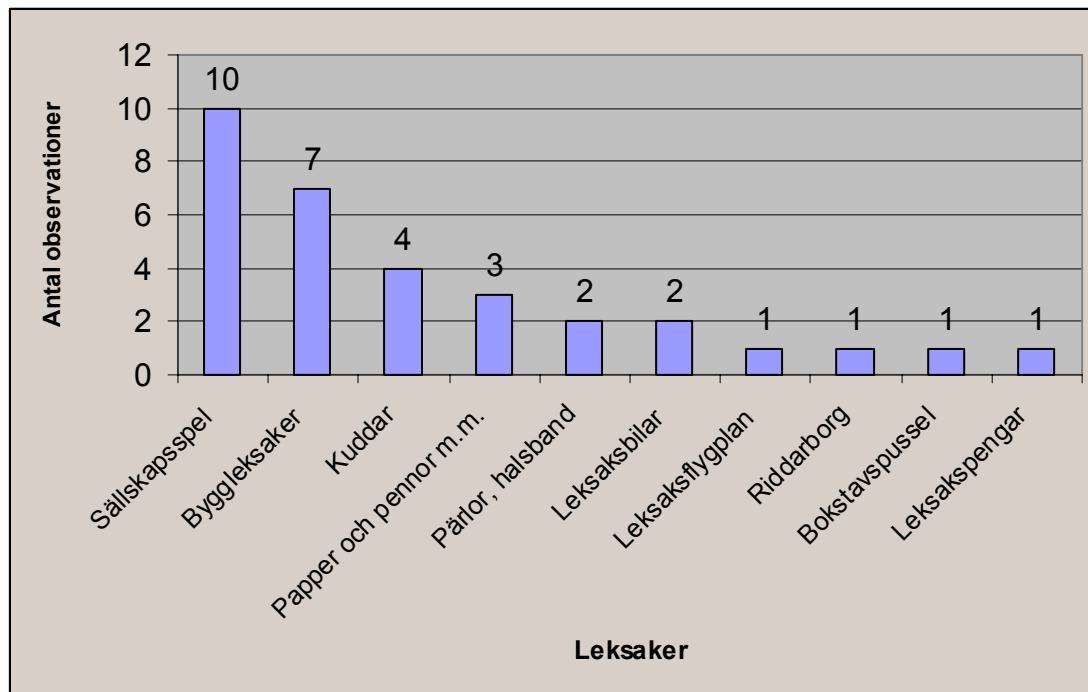
Utifrån figur 3 kan man se att flickorna observerades med leksak totalt 22 gånger. Den vanligaste leksaken hos flickorna är papper och pennor m.m. eftersom den förkom i 11 av 22 observationer. Men man kan även se att flickorna lekte med totalt 5 stycken olika typer av leksaker.

Figur 3 visar vilka leksaker flickorna leker med

Pojkarna

Utifrån figur 4 kan man avläsa att pojkarna observerades med en leksak totalt 32 gånger. Den vanligaste leksaken hos pojkarna är sällskapsspel eftersom den förekommer i 10 av 32 observationer. Men man kan även se att pojkarna lekte med totalt 10 stycken typer av leksaker.

Figur 4 visar vilka leksaker pojkarna leker med

Analys

Utifrån diagrammen kan man konstatera att leksakerna skiljer sig åt mellan de båda könen. Flickornas vanligaste leksak var papper och pennor m.m. medan pojkarnas vanligaste leksak var sällskapsspelet. Samtidigt kan man se utifrån flickornas diagram att även de väljer att leka med sällskapsspel rätt ofta. Men jämför man frekvenserna, antalet gånger de väljer papper och pennor m.m. i jämförelse med sällskapsspelet, kan man se att papper och pennor väljs i nästan dubbelt så många fall och att det präglar flickornas lek mycket mer. Samtidigt är det viktigt att påpeka att kategoriseringen av leksaker som vi har valt bygger på en tolkning och att andra förmodligen skulle kunna välja ett annat sätt att kategorisera vilket i sin tur skulle kunna leda till ett annat resultat. Samtidigt kan man se ett samband mellan val av lek och val av leksak som bekräftar vår slutsats. Nämligen att flickorna oftast väljer leksaker som papper och pennor m.m. eftersom de oftast väljer att måla, rita och skriva och att pojkarna väljer sällskapsspel eftersom deras vanligaste lek är att spela sällskapsspel.

Ett annat intressant mönster som man kan urskilja utifrån diagrammen är att pojkarna leker med dubbelt så många leksaker som flickorna. I och med detta kan man konstatera att pojkarna får en mer varierad lek och samtidigt använder förskoleklassens lekmaterial mer än flickorna.

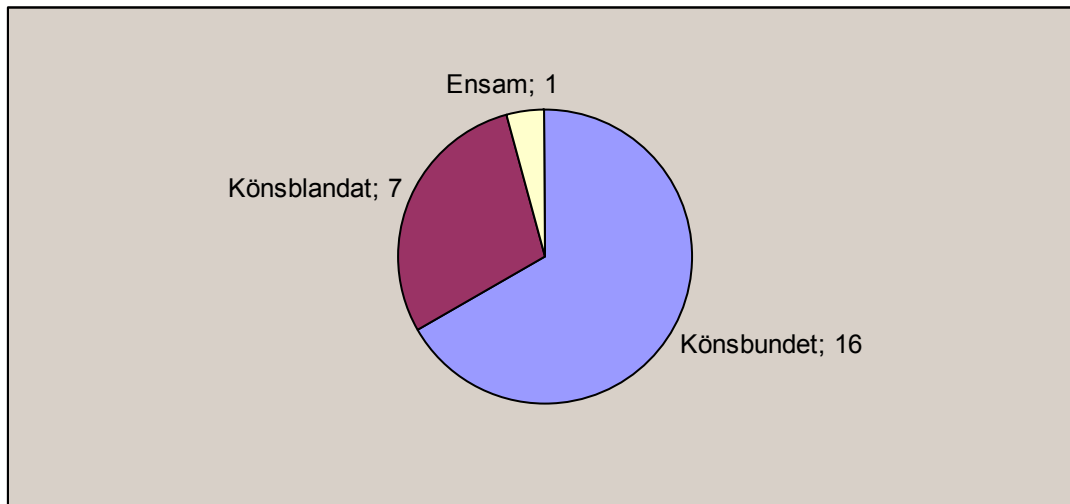
Vem leker barnen med?

Nedan har vi sammanställt flickornas respektive pojkarnas resultat utefter frågeställningen: *Vem leker barnen med?* För en mer detaljerad version av vem barnen lekte med, se bilaga 4. Cirkeldiagrammen nedan visar dels i vilken grad flickorna respektive pojkarna lekte

könsbundet eller könsblandat, och dels antalet kamrater de valt att leka med. Flickorna observerades sammanlagt 24 gånger under kartläggningen medan pojkarna observerades 32 gånger.

Flickorna

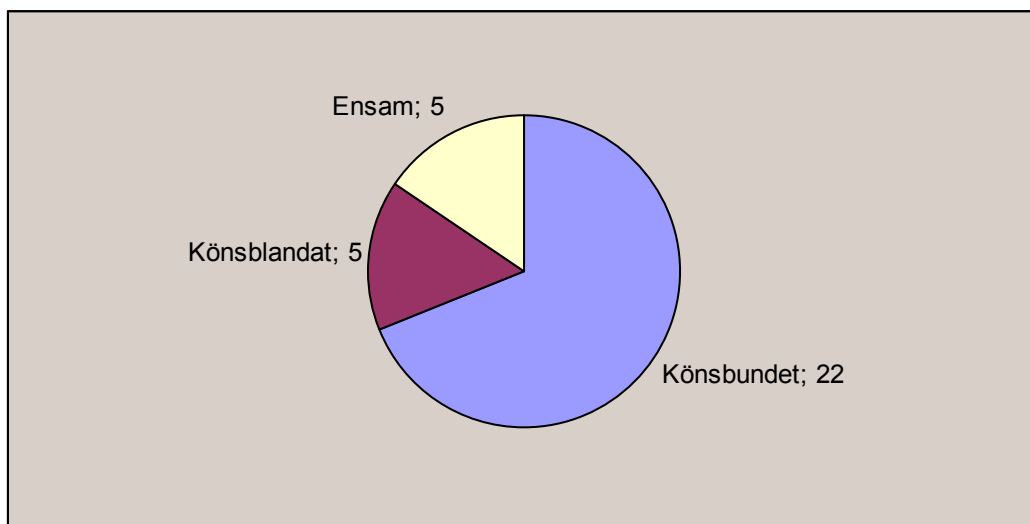
Utifrån figur 5 kan man se att flickorna i de flesta fall leker könsbundet eftersom detta förekommer i 16 av 24 observationer. Det vill säga ca 67 %. Man kan även avläsa att flickorna väljer att leka könsblandat i 7 av 24 observationer vilket innebär ca 29 %.

Figur 5 visar vem flickorna leker med

Pojkarna

I figur 6 kan man avläsa att pojkarna leker oftast könsbundet eftersom detta förekommer i 22 av 32 observationer. Det vill säga ca 69 %. Man kan även se att pojkarna leker könsblandat i 5 av 32 observationer vilket innebär ca 15 %.

Figur 6 visar vem pojkarna leker med

Analys

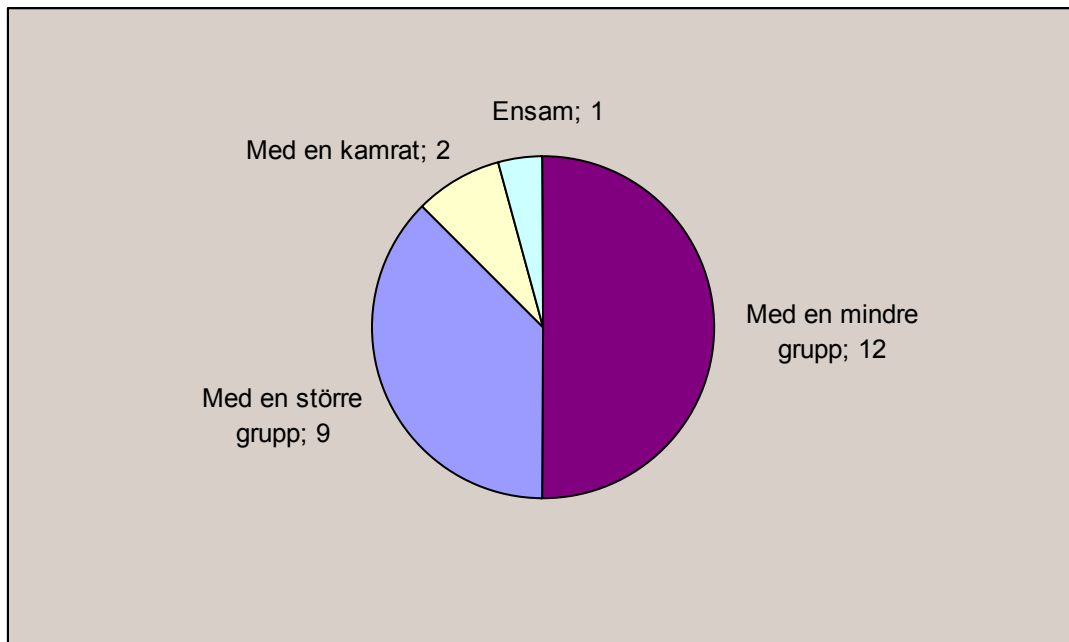
Utifrån dessa cirkeldiagram kan vi se ett samband mellan vem flickorna respektive pojkarna leker med. Nämligen att både flickorna och pojkarna väljer att helst leka könsbundet. Flickorna leker oftast med flickor och pojkarna leker oftast med pojkar. Detta kan bero på att

barnen känner sig mest trygga med att leka med andra barn med samma kön eller att de delar samma intresse. Men det skulle också kunna bero på att de väljer att leka könsbundet eftersom det faller sig naturligt att göra det eftersom de är vana vid det.

Utifrån diagrammen kan man även se en skillnad mellan hur ofta flickorna respektive pojkarna leker könsblandat. Flickorna leker könsblandat i 29 % av observationerna medan pojkarna leker könsblandat i endast 15 %. Detta innebär att flickorna nästan dubbelt så många gånger väljer att leka med barn som inte har samma kön som de själva. I och med detta skulle man kunna fråga sig om det har att göra med att det är mer acceptabelt för flickorna att överträda könsgränsen än vad det är för pojkarna?

Flickorna

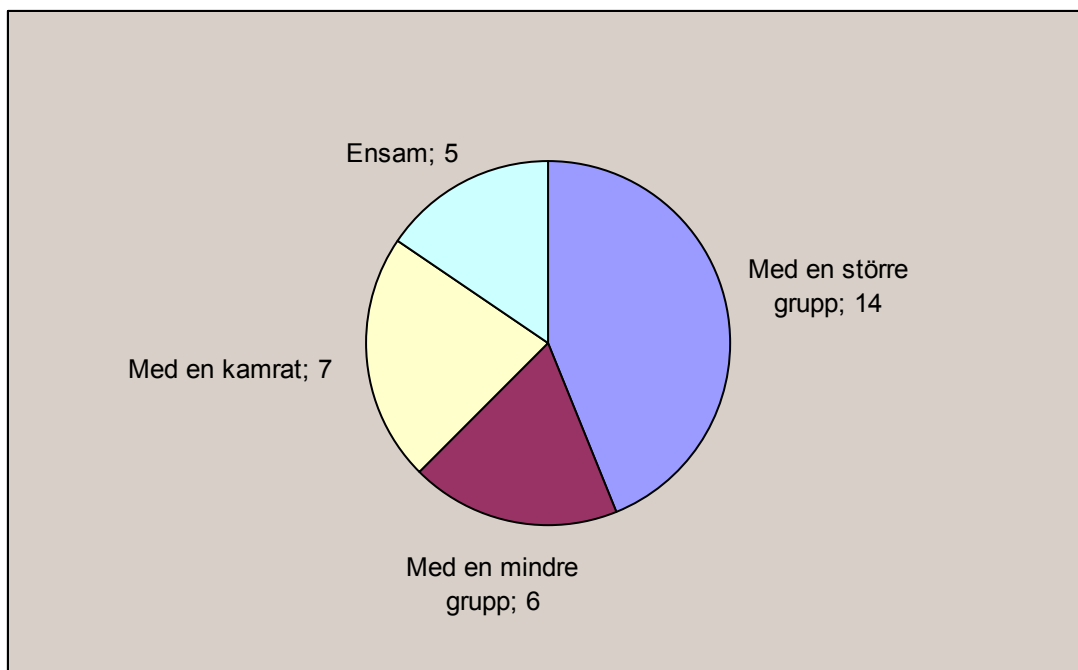
I figur 7 kan man urskilja att flickorna oftast väljer att leka i en mindre grupp eftersom detta förekommer i 12 av 24 observationer. Samtidigt kan man se att flickorna hellre leker i större grupp än ensam eller med endast en kamrat.

Figur 7 visar hur många flickorna leker med

Pojkarna

Utifrån figur 8 kan man se att pojkarna oftast väljer att leka i större grupper eftersom detta förekommer i 14 av 32 observationer. Man kan också se att leka ensam, med en kamrat eller med en mindre grupp är ungefär lika vanligt förekommande.

Figur 8 visar hur många pojkarna leker med

Analys

Utifrån dessa diagram kan vi se en skillnad mellan hur många lekkamrater flickorna respektive pojkarna väljer att leka med. När det gäller flickorna leker de helst i mindre grupper medan pojkarna hellre leker i större grupper⁶. Det som väcker vår nyfikenhet i diagrammet är att flickorna endast leker ensamma vid ett tillfälle medan pojkarna leker ensam vid fem tillfällen. Men tittar man i den mer detaljerade tabellen i bilaga 4 kan man se att det endast är en pojke som leker ensam alla fem gånger. I och med detta skulle man kunna anta att just detta mönster inte är könsrelaterat utan snarare beror på något annat. Till exempel skulle det kunna bero på att han är utstött eller att han helt enkelt väljer att leka ensam.

Beskrivning av resultatsammanställning

I figur 9 nedan kommer vi att redovisa en sammanfattning av de mest intressanta könsmönstren som vi har kommit fram till utifrån vår analys ovan. Vi redovisar mönstren utifrån kategorierna flickor respektive pojkar och frågeställningarna *Vad leker barnen?*, *Vem leker barnen med?* och *Hur leker barnen?*

Under kolumnen *Vad leker barnen?* kan man utläsa vad de vanligaste förekommande lekarna är för flickorna respektive pojkarna i förhållande till hur många gånger de observerades. Där visas också den vanligaste leksaken bland flickorna och pojkarna och hur många olika typer av leksaker som barnen leker med totalt under kartläggningstiden.

Under kolumnen *Vem leker barnen med?* redovisas hur ofta flickorna respektive pojkarna leker könsbundet. Men man kan också utläsa hur många barn flickorna respektive pojkarna oftast leker med.

Under kolumnen *Hur leker barnen?* kan man se på vilket sätt barnen leker.

⁶ Med mindre grupp menar vi tre personer och med större grupp menar vi fyra eller fler personer.

Resultatsammanställning

	Vad leker barnen?	Vem leker barnen med?	Hur leker barnen?
Flickor	<ul style="list-style-type: none"> Flickorna observerades totalt 24 gånger. Den vanligaste leken är att måla, rita och skriva (11 av 24 observationer). Vanligaste leksaken är papper och pennor m.m. (11 av 22 observationer). Totalt lekte flickorna med 5 olika typer av leksaker. 	<ul style="list-style-type: none"> Flickorna leker oftast könsbundet. (16 av 24 observationer) Det vill säga 67 % av flickornas samtliga observationer. Flickorna leker oftast i en mindre grupp (12 av 24 observationer). 	<ul style="list-style-type: none"> Flickorna leker en mindre varierad lek än pojkarna. Flickorna leker främst tysta och stillasittande lekar.
Pojkar	<ul style="list-style-type: none"> Pojkarnas observerades totalt 32 gånger. De vanligaste lekarna är att spela sällskapsspel (10 av 32 observationer) och att bygga med olika byggleksaker (8 av 32 observationer). Vanligaste leksaken är sällskapsspelet (10 av 32 observationer). Totalt lekte pojkarna med 10 olika typer av leksaker. 	<ul style="list-style-type: none"> Pojkarna leker oftast könsbundet. (22 av 32 observationer) Det vill säga 69 % av pojkarnas samtliga observationer. Pojkarna leker oftast i en större grupp (14 av 32 observationer). 	<ul style="list-style-type: none"> Pojkarna leker en mer varierad lek än flickorna. Pojkarna leker främst tysta och stillasittande lekar.

Figur 9 visar de mest intressanta könsmönstren

Diskussion

I detta kapitel kommer vi att diskutera vårt resultat i förhållande till de teoretiska utgångspunkterna utifrån de tre didaktiska frågorna, *vad*, *vem* och *hur*, och i och med detta besvara den övergripande frågeställningen: *vilka möjligheter har flickor och pojkar när det gäller att pröva och utveckla förmågor och intressen oberoende av sin könstillhörighet i och med fri lek?* Vi kommer även att ge förslag på vidare forskning och diskutera didaktiska konsekvenser av vår studie för vår lärarprofession.

Resultatdiskussion

Nedan kommer vi att relatera de könsmönster som vi har presenterat i resultatsammanställningen ovan med stereotypa könsmönster utifrån främst Susanne Rithanders bok, *Flickor och pojkar i förskolan. Hjälpfröknar och rebeller*, som bygger på vetenskapliga forskningsstudier av Rithander själv, Gunni Kärrby och Ingeborg Lödrup Kvalheim (se ”Stereotypiska könsmönster i flickors och pojkars lek” under kapitlet *Teoretiska utgångspunkter*).

Vad leker barnen med?

Utifrån de könsmönster som vi har kommit fram till under den första frågeställningen, *vad leker barn med?*, kan vi konstatera att mönstren stämmer väl överens med de stereotypa könsmönster som framgår av den litteratur som är aktuell för vårt arbete. Precis som Kärrby och Rithander påpekar, att flickor ofta pysslar, målar och ritar med mera och att pojkar gärna ägnar sig åt lekar där konstruktion och regler spelar en stor roll, nämligen konstruktionslekar och regellekar (Kärrby, 1987:02 i Rithander, 1991: sidan 21), så har vi kommit fram till att den vanligaste leken hos flickorna var att måla, rita och skriva och att pojkarna oftast ägnade sig åt att spela sällskapsspel och att bygga med olika byggleksaker.

Utifrån dessa aspekter skulle man också kunna dra liknande slutsatser som Rithander, att flickorna i och med den fria leken främst får möjligheten att utveckla färdigheter som exempelvis känsla för färg och form och kreativitet, medan pojkarna snarare får möjligheten att utveckla förmågor som till exempel vetgirighet och kombinationsförmåga (Rithander, 1991: sidan 26).

I vårt resultat framkommer det också att flickornas vanligaste typ av leksaker var papper och pennor med mera och att pojkarnas vanligaste leksak var sällskapsspel. Lika väl som lekarna och leksakerna var könstypiska så speglas valet av leksakerna av vilka lekaktiviteter barnen väljer under fri lek (a.a.: sidan 22).

Samtidigt är det viktigt att ta hänsyn till antalet gånger en viss lek förekom hos de olika könen. Även om leken, måla, rita och skriva, var den vanligaste leken hos flickorna betyder inte det att de satt och målade, ritade och skrev hela tiden. I resultatet framkommer det att flickorna även spelade sällskapsspel, byggde med byggleksaker, hoppade på studs mattan med mera. På samma sätt som flickornas lek växlade gjorde pojkarnas detsamma. Pojkarnas lek gick även ut på att rita, pärla halsband och leka med flygplan med mera. Men trots att resultatet belyser att både flickornas och pojkarnas lek varierade så kan man se att de stereotypa könsmönstren kvarstår. Eftersom flickornas vanligaste lekaktivitet förkom mycket ofta i förhållande till de andra lekarna som de ägnade sig åt. Flickorna målade, ritade och skrev i 11 av deras 24 sammanlagda observationer.

När det gäller pojkarna förekom inte deras vanligaste lek lika ofta, endast 10 av 32 observationer. Samtidigt förkom deras näst vanligaste lek, bygga med olika byggleksaker, nästan lika ofta som den vanligaste (8 av 32 observationer). Pojkarnas mönster stämmer därmed överens med det stereotypa mönstret som Kärrby och Rithander kommer fram till både när det gäller vilken typ av lek de helst leker, men också när det gäller det könstypiska mönstret att pojkar oftare växlar lek än flickor (a.a.). Det senare stereotypa könsmönstret kan man också se om man tittar på frekvensen av hur många gånger flickorna respektive pojkarna blev observerade. Enligt resultatet observerades pojkarna 32 gånger och flickorna bara 24 gånger. Detta beror på att nya observationer endast skrevs ner när barnen bytte lekaktivitet. I och med detta kan man konstatera att pojkarna bytte lek oftare. Tittar man dessutom på antalet olika leksaker som flickorna och pojkarna lekte med kan man konstatera att pojkarna använde dubbelt så många olika typer av leksaker som flickorna gjorde. Detta bekräftar än en gång att pojkarnas lek varierade mer än flickorna och att barnens lek på så sätt präglades av ytterligare ett stereotypt könsmönster.

I och med att resultatet visar att pojkarnas lek varierade mer kan man konstatera att pojkarna förmodligen fick fler möjligheter än flickorna att utveckla olika typer av färdigheter och intressen, men också att de tilläts utnyttja skolans resurser mer.

En anledning till att flickornas lek varierade mer sällan än pojkarnas kan ha berott på flickornas intresse och att målandet och ritandet helt enkelt hägrade mest. Men det kan också finnas andra faktorer som spelar in, exempelvis lärarnas roll och skolans miljö. Hur agerade lärarna? Vilket material hade de valt att köpa in? Var befann de sig? På vilket sätt uppmuntrade de flickorna respektive pojkarna att sysselsätta sig med? o.s.v.

Vem leker barnen med?

Enligt Rithander framkom det i Kvalheims studie att barnen lekte könsbundet i cirka 70 % av fallen och att det är ett stereotypt könsmönster när flickor leker med flickor och pojkar leker med pojkar (Kvalheim, 1986, i Rithander, 1991: sidan 22). Vi kan bara konstatera att samma mönster framkom i vår undersökning. I vårt resultat framgår det att flickorna lekte till 67 % könsbundet och pojkarna i 69 %.

Samtidigt kan man i resultatet se ett könsmönster som inte stämmer överens med det stereotypa könsmönstret. Enligt Rithander är ett stereotypt könsmönster att pojkar ofta leker i större grupper medan flickor hellre leker två och två med en ”bästis” eller i mindre grupper. Enligt vår undersökning visar ingen av flickorna tecken på att ha en ”bästis” eftersom de sällan leker tillsammans med en och samma person. Men detta är också det enda mönster som inte är könsstereotypt utifrån den andra frågeställningen, *Vem leker barnen med?* När man tittar på hur flickors och pojkars gruppförhållanden ser ut kan man se att flickorna oftast leker i små grupper och pojkarna i större grupper. Vilket är typiskt könsstereotypt, enligt Rithander (Rithander, 1991: sidan 22).

I och med att flickor oftast umgås två och två eller i mindre grupper, menar Rithander, att de utvecklar ett känslomässigt och mer personligt förhållande med varandra än vad pojkar gör som umgås i större grupper. Rithander menar vidare att pojkar istället utvecklar ett mer konkurrensinriktat förhållningssätt (a.a.: sidan 23).

Med hänsyn till detta skulle man kunna dra slutsatsen att flickorna i vår undersökning till en viss del får möjligheten att utveckla ett mer personligt och känslomässigt förhållningssätt till

varandra utifrån aspekten hur många de leker med. Medan pojkarna troligtvis får en större möjlighet att utveckla ett mer konkurrensinriktat förhållningssätt.

Hur leker barnen?

En intressant synpunkt att ta upp utifrån den tredje frågan, *Hur leker barnen?*, är att pojkarna leker lika stillasittande som flickorna. Enligt Rithander är det stereotypiska könsmönstret att flickor är mer stillasittande och pojkar mer livliga (a.a.: sidan 22). I vårt resultat kom vi fram till att flickorna lekte stereotypiskt och med mest stillasittande lekar och att pojkarna inte lekte stereotypiskt livligt, eftersom även deras lekar präglas mest av stillasittande aktiviteter.

Även här antar vi att lärarnas roll och skolans miljö var de faktorer som påverkade resultatet. Att den fria leken var mer stillasittande och inte lika ”livlig” som de stereotypa mönstren visar tror vi beror på att lärarna ofta avbröt de typer av lek som också gärna blev högljudda och att barnen därför inte så ofta tog initiativet till den typen av lek. En annan orsak till deras beteende kan ha varit att den fria leken endast observerades inomhus. Det fanns inte så mycket utrymme för dem att leka mer livligare än vad de gjorde. Hade vi valt att även observera den fria leken utomhus så hade förmodligen resultatet blivit ett annat. Förslag på vidare forskning skulle därför kunna vara att studera fri lek utomhus. Framkommer samma könsmönster då eller ser de annorlunda ut? En annan närliggande fråga som är relevant utifrån vår avgränsning skulle kunna vara om samma könsmönster förekommer i förskolan eller på fritidshemmet?

Konsekvenserna utifrån de mönster som vi kom fram till skulle kunna vara, liksom Rithander påpekar, att flickorna i sin lek fick möjligheten att utveckla förmågor som till exempel finmotorik och koncentrationsförmåga. Men att även pojkarna fick denna möjlighet. På samma sätt kan man dra slutsatsen att både flickorna eller pojkarna på sätt och vis begränsades när det gäller möjligheten att utveckla förmågor som till exempel grovmotorik och styrka eftersom barnen sällan lekte ”livliga” lekar under observationstillfällena.

I och med detta kan vi konstatera att både flickorna eller pojkarna fick möjlighet att utveckla egenskaper och färdigheter som till exempel finmotorik och koncentration. Men att de samtidigt blev begränsade eftersom de inte fick möjligheten i och med den fria leken inomhus att utveckla till exempel grovmotorik och styrka.

Stereotypa könsmönster i vår undersökning

- Flickornas lek går ofta ut på att måla, rita och skriva medan pojkarna oftast spelar sällskapsspel och konstruerar med olika byggleksaker. I och med detta får flickorna möjligheten att främst utveckla färdigheter som känsla för färg och form medan pojkarna snarare utvecklar vetgirighet och kombinationsförmåga.
- Leksakerna som flickorna och pojkarna oftast lekte med var stereotypiskt könstypiska.
- Pojkarna hade en mer varierad fri lek och fick därför en större möjlighet att utveckla olika typer av färdigheter och intressen än vad flickorna fick.
- Pojkarna utnyttjade skolans resurser mer än flickorna.
- Alla barn lekte främst könsbundet.
- Flickorna lekte oftare i små grupper och fick därmed möjligheten att utveckla ett mer känslomässigt och personligt förhållningssätt till varandra. Pojkarna lekte oftare i större grupper och fick därmed en större möjlighet att utveckla ett mer konkurrensinriktat förhållningssätt.

Könsmönster som inte var stereotypa i vår undersökning

- Ingen av flickorna hade en ”bästis”.
- Både flickorna och pojkarna lekte oftast en stillasittande lek, vilket gav dem möjligheten att utveckla färdigheter som till exempel finmotorik och koncentrationsförmåga.

Slutsatser i förhållande till vår frågeställning

Utifrån alla de tre frågeställningar som vi har utgått ifrån visar vår studie att de stereotypa könsmönstren går igen. Rithanders, Kärrbys och Kvalheims beskrivning av vad som är stereotypa könsmönster stämmer överens med resultatet från vår studie i stora drag, samtidigt finns det undantag. Det finns förmodligen ingen skola där könsmönstren antingen är eller inte är stereotypa, utan variationer förekommer. Men det vi ändå vill poängtera här är att de stereotypa könsmönstren dominerar i förhållande till de icke stereotypa och att detta ger konsekvenser för barnens möjligheter att utifrån sin unika potential utveckla färdigheter inom just de områden där de har bäst förutsättningar (Rithander, 1991; Svaleryd, 2002; SOU 2006:75).

Enligt vår studie fick flickorna och pojkarna som grupp generellt olika möjligheter att utveckla förmågor och intressen i och med sina erfarenheter under fri lek. Flickorna fick till exempel fler möjligheter att utveckla sin känsla för färg och form och kreativitet genom att de spenderade nästan hälften av sin tid under fri lek med att måla, rita och skriva. Men de fick också fler möjligheter att utveckla ett mer personligt och känslomässigt förhållningssätt än pojkarna i och med att de oftare lekte i mindre grupper. Pojkarna däremot fick fler möjligheter än flickorna att exempelvis utveckla färdigheter som kombinationsförmåga och vetgirighet eftersom deras fria lek mest bestod av att spela sällskapsspel och konstruera figurer med hjälp av olika byggleksaker. Pojkarna fick dessutom fler möjligheter än flickorna att utveckla ett mer konkurrensinriktat förhållningssätt eftersom de i större utsträckning lekte i större grupper.

Generella skillnader i lekerfarenheter mellan flickor och pojkar bidrar till att de får möjligheter att utveckla könsspecifika förmågor och intressen, vilket i sin tur skapar en viss trygghet. Man vet vad som förväntas av en och man vet vad man själv kan förvänta sig av andra, men det innebär också att man samtidigt begränsar möjligheterna till att utvecklas efter sin unika potential. Detta bidrar inte bara till att flickor och pojkar, kvinnor och män, förväntas vara på ett visst sätt och att det i sin tur skapar orättvisa villkor för dem. Det innebär även att vi, som samhälle, inte tar tillvara på hela den kompetens och all den kunskap som skulle ha varit möjlig att utveckla. I och med de stereotypa könsmönstren begränsas hela vårt land från att växa och utvecklas (Paechter, 1998; Svaleryd, 2002; Regeringskansliet, 2006:1201).

I och med att vi kan konstatera att de stereotypa könsmönstren dominerar i förhållande till de icke stereotypa könsmönstren i vår studie kan vi även konstatera att jämställdhetsperspektivet inte har fått något större genomslag i den förskoleklassen som vi undersökt.

Didaktiska konsekvenser för vår framtida lärarprofession

Trots att man från politiskt håll under de senaste fyrtio åren har arbetat med att föra in jämställdhetsperspektivet i de lagar, styrdokument och mål som styr utbildningsinstitutionen i Sverige så visar både vår studie och rapporterna av Delegationen för jämställdhet i förskolan att arbetet går trögt när det gäller att föra in jämställdhetsperspektivet i skolans verklighet. Delegationen menar också att skolan är med och återskapar den könsordning som gör att

flickor och pojkar inte får samma möjlighet att utvecklas efter sin unika potential. Därför har vi som blivande lärare och de som redan arbetar inom skola ett viktigt uppdrag framför oss när det gäller att förnya den könsordningen som präglar oss och verka för jämställdhet (Tallberg Broman, 2002; SOU 2004:115; SOU 2006:75).

Enligt läroplanerna för skolan och förskolan, *Lpo94* och *Lpfö98*, har alla som arbetar inom skolan ett professionellt uppdrag att främja jämställdhet genom att motverka stereotypa könsmonster. Det gäller alltså som lärare att vara medveten om vad som främjar jämställdhet och vad som inte gör det. Man måste skaffa sig kunskap om stereotypa könsmonster – vad de innebär, vilka konsekvenser de bidrar till och hur man aktivt kan arbeta för att motverka dem.

Arbetet med jämställdhet är en pedagogisk fråga som handlar om att göra medvetna val när det gäller innehåll, metod och arbetssätt⁷ (SOU 2004:115). En pedagogisk fråga som är relevant att ställa med hänsyn till de stereotypa könsmonstren som vi fann i och med vår studie är om vi som blivande lärare medvetet borde uppmuntra eller ta avstånd från aktiviteten fri lek?

Trots att flickor och pojkar under fri lek utsätts för samma pedagogik och har tillgång till samma leksaker konstaterar Kärrby att barn ofta väljer att leka könsstereotypt när de själva får möjligheten att välja sin aktivitet (Kärrby, 1987:02, i Rithander, 1991: sidan 20). Ett sätt att motverka stereotypa könsmonster skulle därför kunna vara att helt ta avstånd från den fria leken och istället låta barnen ha planerade aktiviteter som går ut på att läraren alltid bestämmer vad de ska göra. Samtidigt står det i läroplanen för förskolan, *Lpfö98*, att leken är speciellt viktig för barns lustfyllda lärande och att den stimulerar bland annat fantasi, inlevelse, symboliskt tänkande och kommunikation, men att den också är viktig för barns identitetsutveckling (Utbildningsdepartementet, 1998: sidan 27). Vi kan därför inte ignorera lek helt och hållet. Däremot skulle vi kunna ignorera fri lek, men ha kvar leken genom att låta lärarna styra hur leken skulle gå till och vem barnen skulle leka med och så vidare. Men vi tvivlar på om vi som vuxna skulle kunna göra lärandet lika lustfyllt som barnen själva kan och gör när de har fri lek? Vi tror snarare att man kan påverka de stereotypa könsmonstren på ett annat sätt.

Ett annat sätt skulle kunna vara att fokusera på oss själva som lärare och hur vi agerar och beter oss. Trots att barnen har en central roll i den fria leken och själva bestämmer vad de ska göra så är vi övertygade om att vi som lärare alltid är med och påverkar den i alla fall. Till exempel styr vi miljön på så sätt att vi är ansvariga för vilket materiel som köps in till skolan och därmed tillgången på leksaker. Men vi påverkar också barnen genom vårt förhållningssätt och på det sätt vi kommunicerar och agerar.

Vi uppmuntrar och tar avstånd från olika beteenden utifrån de normer som finns i det samhälle vi lever i. Vi signalerar vad som är okej för flickor respektive pojkar genom att vi förutsätter att flickor och pojkar ska vara på ett visst sätt och intresserade av olika saker. En vanlig förutfattad mening som påverkar hur vi agerar är till exempel att pojkar tycker om bilar. Om en pojke kommer och frågar vad han kan göra uppmuntrar vi honom gärna genom att ge alternativet leka med bilar eftersom vi förutsätter att han hellre skulle vilja göra det än att till exempel måla. Detta stereotypa tänkande leder därmed till att vi behandlar flickor och pojkar efter deras kön istället för att behandla dem efter deras unika potential.

⁷ Tips på hur man kan arbeta rent praktiskt med barn och jämställdhet finns till exempel i Kajsa Svaleryds bok, *Genuspedagogik* (2002).

Att ändra på vårt sätt att bete oss är svårt eftersom det i grund och botten handlar om att ta itu med våra egna förutfattade meningar om hur vi som människor bör vara. Vad är okej för flickor respektive pojkar? Är det egentligen okej för flickor att ta för sig och vara livliga och för pojkar att bära kjol?

Det gäller att släppa lite på vår egen trygghet i att alltid behöva veta vad som förväntas av varandra – det vill säga vår egen könsidentitet. Det handlar om att vidga den könsordning som finns genom att acceptera beteenden som inte stämmer överens med det vi förväntar oss. Och det handlar om att sluta vara styrda av den könsordning som finns och istället inse att vi har makten att förnya den.

Referenser

- Gilje, Nils & Grimen, Harald (2004) *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.
- Hedlin, Maria (2006) *Jämställdhet, en del av skolans värdegrund*. Stockholm: Liber.
- Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (1998) *Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsförlaget.
- Knutsdotter Olofsson, Birgitta (1998) *De små mästarna. Om den fria lekens pedagogik*. Stockholm: HLS Förlag.
- Lillemyr, Ole Fredrik (2002) *Lek – upplevelse – lärande i förskolan och skola*. Stockholm: Liber.
- Meijer, Pia (2006) *Den fria leken i fångblicket*. VFU-rapport i kursen LAU 300 vid Göteborgs universitet.
- Meijer, Pia (2006) *Observationsanteckning från kartläggningen*, (20061005).
- Paechter, Carrie (1998) *Educating the other: gender, power and schooling*. Buckingham: Open University Press.
- Rithander, Susanne (1991) *Flickor och pojkar i förskolan. Hjälpfröknar och rebeller*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Skolverket (1999) *Olika på lika villkor. En antologi om jämställdhet i förskolan*. Stockholm: Skolverket.
- SOU 2004:115 *Den könade förskolan – Om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2006:75 *Jämställdhet i förskolan – Om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*. Stockholm: Fritzes.
- Stukát, Staffan (2005) *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Svaleryd, Kajsa (2002) *Genuspedagogik: En tanke- och handlingsbok för arbete med barn och unga*. Stockholm: Liber.
- Tallberg Broman, Ingegerd (2002) *Pedagogiskt arbete och kön: med historiska och nutida exempel*. Lund: Studentlitteratur.
- Utbildningsdepartement (1994) *Läroplan för obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket.
- Utbildningsdepartementet (1998) *Läroplan för förskolan*. Stockholm: Skolverket.

Öhrn Elisabeth (2002) *Könsmönster i förändring? – en kunskapsöversikt om unga i skolan*. Stockholm: Skolverket.

Elektronisk källa

Regeringskansliets hemsida för jämställdhet (20061201)
www.regeringen.se/sb/d/2593

Bilaga 1: Hej alla föräldrar!

Jag heter Pia Meijer och som ni säkert redan vet så är jag lärarstuderande vid Göteborgs universitet och jag kommer att vara med Lena och förskoleklassen de följande fem veckorna. Jag går nu min sjunde termin och det börjar närma sig slutet på utbildningen. Jag kommer därför att vara i lärandeposition så mycket som möjligt, d.v.s. planera inför och hålla i samlingar/lektioner, skriva veckobrev m.m. Dessutom har jag fått i uppgift att initiera och påbörja ett utvecklingsarbete tillsammans med arbetslaget under den här perioden.

Utvecklingsarbetet

Enligt läroplanen (Lpo94) har alla som arbetar inom skolan i uppgift att främja jämställdhet mellan könen. Därför har jag och Lena kommit överens om att vårt utvecklingsarbete kommer att handla om jämställdhet. Den övergripande frågan kommer att vara om vi som arbetar med förskoleklassen tycker att flickor och pojkar har samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan att begränsas av stereotypa könsroller.

Tanken är att få igång en diskussion kring könsroller inom arbetslaget. Men för att diskussionen ska bli intressant och meningsfull så skulle jag vilja börja med att göra en kartläggning av en del av dagens verksamhet, nämligen den fria leken. Genom att dokumentera med anteckningar och digitalfoto hoppas jag att vi i arbetslaget ska få en klar bild över vad barnen leker med, vem de leker med, var och hur de leker. Just för att se om vi kan upptäcka några typiska mönster.

Men innan vi kör igång med kartläggningen så skulle jag vilja be er om ert tillstånd när det gäller att fotografera era barn. Bilderna kommer i första hand att användas under utvecklingsarbetet innanför förskoleklassen väggar, men jag vill förvarna om att bilderna också kan komma att visas upp i och med min examination inför seminariegrupp och seminarieledare på Göteborgs universitet. Och att det också kan bli aktuellt att använda bilderna inför mitt kommande examensarbete, men då kommer jag att kontakta de berörda en extra gång. Var vänlig och fyll i nedan och skicka in lappen senast nu på fredag (22/9). Tack på förhand! Med vänliga hälsningar Pia Meijer

Mitt barn får bli fotograferat.

Mitt barn får **inte** bli fotograferat.

Barnet heter: _____

Bilaga 2: Vad leker barnen?

Flickor

	Lek	Antal gånger
Eva	Måla, rita och skriva	4
	Spela sällskapsspel	3
	Hoppa på studsmatta	2
	Bygga med olika byggleksaker	1
Anna	Måla, rita och skriva	4
	Spela sällskapsspel	1
	Bygga med olika byggleksaker	1
Johanna	Måla, rita och skriva	3
	Spela sällskapsspel	2
	Familjelek	2
	Pärla pärlplatta	1

Pojkar

	Lek	Antal gånger
Vilhelm	Bygga med olika byggleksaker	5
	Rita	2
	Pärla halsband	1
	Leka med bilar	1
	Spela sällskapsspel	1
Per	Spela sällskapsspel	6
	Leka vild lek i kuddrum	3
	Bygga med olika byggleksaker	2
Mikael	Leka med flygplan, bilar, riddarborg m.m.	3
	Spela sällskapsspel	3
	Rita	1
	Leka affär	1
	Pärla halsband	1
	Leka vild lek i kuddrum	1
	Bygga med olika byggleksaker	1

Bilaga 3: Vilka leksaker leker barnen med?

Flickor

	Leksaker	Antal gånger
Eva	Papper och pennor m.m.	4
	Sällskapsspel	3
	Studsmatta	2
	Keplastavar	1
Anna	Papper och pennor m.m.	4
	Sällskapsspel	1
	Keplastavar	1
Johanna	Papper och pennor m.m.	3
	Sällskapsspel	2
	Pärlor, pärlplatta	1

Pojkar

	Leksaker	Antal gånger
Vilhelm	Byggleksaker	5
	Bokstavspussel	1
	Papper och pennor m.m.	2
	Pärlor, halsband	1
	Leksaksbil	1
	Sällskapsspel	1
Per	Sällskapsspel	6
	Kuddar	3
Mikael	Byggleksaker	1
	Leksaksflygplan	1
	Leksaksbilar	1
	Riddarborg	1
	Leksakspengar	1
	Sällskapsspel	3
	Papper och pennor m.m.	1
	Pärlor, halsband	1
	Kuddar	1
	Byggleksaker	1

Bilaga 4: Vem leker barnen med?

Flickor

	Datum	Lek	Kompisar
Eva	27/9	Hoppa på studs matta	Ensam
		Måla, rita och skriva	Lilian och Ella
	29/9	Spelas sällskapsspel	Johanna och Lynn
		Måla, rita och skriva	Elsa
	2/10	Måla, rita och skriva	Lilian, Anna, Johanna, Erika, Jenny och Sofia.
	5/10	Bygga med byggleksak	Johan och Morgan
	6/10	Hoppa på studs matta	Engla och Elsa.
	9/10	Måla, rita och skriva	Anna och Indra
	10/10	Spela sällskapsspel	Johanna och Ella
	11/10	Spela sällskapsspel	Morgan, Anders och Alfred
Eva lekte: Ensam: 1 ggr. Könsbundet: 7 ggr. Könsblandat: 2 ggr			

Anna	27/9	Spela sällskapsspel	Erika och Per
		Bygga med byggleksak	Ella och Indra
	2/10	Måla, rita och skriva	Lilian, Eva, Johanna, Erika, Jenny och Sofia.
	4/10	Måla, rita och skriva	Lilian, Engla, Ella och Jenny.
	5/10	Måla, rita och skriva	Lillian och Ella
	9/10	Måla, rita och skriva	Eva och Indra
Anna lekte: Ensam: 0 ggr. Könsbundet: 5 ggr. Könsblandat: 1 ggr			

Johanna	4/10	Måla, rita och skriva	Lynn
	5/10	Familjelek	Lynn, Sofia, Lisa, Engla, Indra och Johan.
	6/10	Måla, rita och skriva	Lynn, Sofia, Erika, Jenny och Engla
		Pärla pärlplatta	Mikael och Vilhelm
	9/10	Spela sällskapsspel	Alfred, Johan och Joakim
		Måla, rita och skriva	Ella, Lilian, Engla och Jenny
	10/10	Spela sällskapsspel	Eva och Ella
	11/10	Familjelek	Lynn, Sofia, Lisa, Engla, Indra och Johan
Johanna lekte: Ensam: 0 ggr. Könsbundet: 4 ggr. Könsblandat: 4 ggr			

Pojkar

	Datum	Lek	Kompisar
Vilhelm	27/9 FM	Bygga med byggleksak	Ensam
		Leka med bil	Ensam
		Bygga med byggleksak	Johan, Valdemar, Joakim och Per
	27/9 EM	Bygga med byggleksak	Ensam
	2/10	Leka med bokstavspussel	Ensam
	4/10	Rita	Ensam
		Spela sällskapsspel	Mikael och Alfred
	6/10	Pärla halsband	Mikael och Johanna
	10/10	Rita	Mikael
	11/10	Bygga med byggleksak	Mikael, Valdemar, Per och Joakim
Vilhelm lekte: Ensam: 5 ggr. Könsbundet: 4 ggr. Könsblandat: 1 ggr			

Per	Datum	Lek	Kompisar
	27/9	Spela sällskapsspel	Anna och Erika
		Bygga med byggleksak	Joakim, Johan, Valdemar och Vilhelm
	29/9	Spela sällskapsspel	Joakim, Erik och Johan
	5/10	Spela sällskapsspel	Anders, Alfred, Indra, Lisa, Erika. Elsa, Anna och Vilhelm är åskådare.
	6/10	Spela sällskapsspel	Alfred, Johan och Anders. Valdemar, Vilhelm, Joakim och Erik är åskådare.
		Leker vild lek i kuddrummet	Joakim, Johan och Erik
	9/10	Leker vild lek i kuddrummet	Erik, Valdemar, Morgan och Mikael
		Spela sällskapsspel	Joakim och Valdemar
	10/10	Leker vild lek i kuddrummet	Erik, Joakim och Morgan
		Spela sällskapsspel	Johan, Joakim, Erika, Indra och Engla
	11/10	Bygga med byggleksak	Valdemar, Mikael, Vilhelm och Joakim
Per lekte: Ensam: 0 ggr. Könsbundet: 8 ggr. Könsblandat: 3 ggr			

Mikael	4/10 FM	Leka med flygplan	Johan
		Leka med bilar	Alfred

		Spela sällskapsspel	Alfred och Vilhelm
	4/10 EM	Spela sällskapsspel	Valdemar
		Leka affär	Valdemar, Alfred och Anders
	6/10	Pärla halsband	Vilhelm och Johanna
	9/10	Spela sällskapsspel	Erik
		Leker vild lek i kudrum	Erik, Per, Valdemar och Morgan
		Leker med riddarborg	Anders
	10/10	Ritar	Vilhelm
	11/10	Bygga med byggleksak	Vilhelm, Per, Valdemar och Joakim

Mikael lekte:

Ensam: 0 ggr. Könsbundet: 10 ggr. Könsblandat: 1 ggr